

STUDIMI I NDIKIMIT TË CBAM NË SEKTOR TË INDUSTRIJË DHE ENERGJISË NË REPUBLIKËN E KOSOVËS

Grupi Punues -

Raporti i përgaditur duke përdorur Climate Policy Assessment Tool (CPAT) së Fondit Monetar Ndërkombëtar (FMN)

Përmbajtja

I.	Hyrje	3
II.	Mekanizmi i Korigjimit të Kufirit të Karbonit (CBAM).....	3
II.A.	Afati Kohor i CBAM	4
III.	Emetimet në Kosovë (2009 – 2019)	6
III.A.	Emetimet në Sektorin e Energjisë.....	8
III.B.	Emetimet në Sektorin e Industrisë dhe Përdorimi i Produkteve	9
IV.	Sektor i Energjisë në Kosovë.....	10
IV.A.	Situata Aktuale.....	10
IV.B.	Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022-2031	12
V.	Korniza Institucionale në Kosovë.....	15
VI.	Opsionet e Modelimit	18
VI.A.	Vegla e Përdorur për Modelim – Climate Policy Assessment Tool (CPAT)	18
VI.B.	Skenarët e Modeluar	19
VII.	Rezultatet e Analizës.....	23
VIII.	Rekomandimet dhe Konkluzionet.....	29

Lista e Figurave:

Figura 1:	Emetimet Totale të CO ₂	23
Figura 2:	Emetimet Totale të CO ₂ nga Sektori i Energjisë	23
Figura 3:	Rënia e Emetimeve të CO ₂ sipas Sektorëve në 2030	24
Figura 4:	Gjenerimi i Energjisë Elektrike sipas Karburantit	25
Figura 5:	Të Hyrat Fiskale Shtesë si % e BPV-së	25
Figura 7:	Dekompozimi i Rritjes së BPV-së në 2030.....	26
Figura 6:	Shpërndarja e të Hyrave Totale në 2030, në USD	26
Figura 8:	Rritja e BPV-së.....	26
Figura 9:	Ndikimi Shpërndarës, Skenari 2.....	27
Figura 10:	Ndikimi Shpërndarës, Skenari 1.....	27
Figura 11:	Ndikimi Shpërndarës, Skenari 3.....	27
Figura 12:	Shpërndarja mes Popullsisë, Skenari 2.....	28
Figura 13:	Shpërndarja mes Popullsisë, Skenari 1.....	28
Figura 14:	Shpërndarja mes Popullsisë, Skenari 3.....	28

Lista e Tabelave:

Tabela 1:	Emetimet e GHG në Kosovë, 2019.....	7
Tabela 2:	Emetimet e GHG Sipas Industrisë	7
Tabela 3:	Emetimi Sipas Kategorive, 2006	9
Tabela 4:	Emetimi Në Sektorin e Industrisë	10
Tabela 5:	Çmimet e Energjisë sipas Skenarëve, në 2030	29

I. Hyrje

Konsumi i energjisë elektrike në Kosovë është rritur ndjeshëm në 10 vitet e fundit. Norma mesatare vjetore e rritjes së konsumit të përgjithshëm të energjisë elektrike ishte 1.4%, e nxitur kryesisht nga rritja në sektorin e amvisërisë. Në sektorin industrial, përdorimi i energjisë elektrike gjatë dekadës së fundit nuk ka pasur rritje. Edhe pse humbjet në rrjetin e shpërndarjes janë ulur në terma absolutë e relativë, ato mbeten ende tejet të larta (humbjet teknike ~12.5%) krahasuar me mesataren e BE-së (6%-8%).

Ndërsa disa kapacitete të reja të ripërtëritshme janë vënë në funksion në vitet e fundit, veçanërisht gjeneratorë të erës dhe hidrocentrale të vogla, shumica e konsumit të energjisë elektrike është përmbushur nga prodhimi i energjisë me bazë linjiti. Në dekadën e fundit, 85% deri në 95% e konsumit total ka ardhur nga këto termocentrale. Mes viteve 2010 dhe 2020, pozicionet neto të importit kanë lëvizur në mes -9% dhe +10%.

Kapaciteti i përgjithshëm i instaluar në Kosovë është 1,568 MW, nga i cili 82% është me bazë linjiti. Tri njësitë e Termocentralit “Kosova A” që janë ende në funksion janë në fund të jetëgjatësisë së tyre teknike - dy nga njësitë janë vënë në punë para më se 50 vjetësh. Kjo rezulton në një probabilitet më të lartë dhe shpeshësi të ndërprerjeve të paplanifikuara. Të dyja termocentralet, Kosova A dhe B, duhet të rinovohen për të përmbushur standardet e kërkuara të emetimeve. Deri në vitin 2021, kapacitete prej 137 MW të njërive të gjenerimit të erës janë vënë në punë në Kosovë, duke rezultuar në një pjesëmarrje të erës prej 9% të kapacitetit të instaluar. Edhe hidroenergja është element i rëndësishëm i sistemit elektroenergetik me pjesëmarrje prej ~8.4% të kapacitetit total të instaluar.

Për të mundësuar rritjen e pjesëmarrjes së kapaciteteve të ripërtëritshme, fleksibiliteti është çështje kyçe në sektorin e energjisë elektrike. Aktualisht, vetëm kapacitetet e rezervës energjetike për mbajtjen nën kontroll të frekuencës (“frequency containment reserve”, FCR) (rezerva primare prej 5 MW) sigurohen nga termocentralet në Kosovë. Shërbimet e tjera ndihmëse (+/-25 MW aFRR dhe +143/-90 MW mFRR) ofrohen nga sistemi elektroenergetik i Shqipërisë. Interkoneksioni i Kosovës me fqinjët është ndër më të fortët në Evropë. Në katër vendet që kufizohen me Kosovën (Shqipëria, Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbia), kapaciteti total neto i transferimit të importit (NTC) është 1,316 MW; totali i eksportit NTC është 1,175 MW. Duke i krahasuar këto shifra me totalin e kapaciteteve gjeneruese të instaluara neto, raporti i interkoneksionit është mbi 78%. Kërkesa e BE-së për këtë indikator është 10% për vitin 2020 dhe 15% deri në vitin 2030, që do të thotë se Kosova tashmë ka përmbushur objektivat e vitit 2030. Megjithatë, thellimi i bashkëpunimit me fqinjët, veçanërisht me Shqipërinë, është qenësor për të siguruar funksionimin efikas dhe të bazuar në treg të këtyre interkoneksioneve.

II. Mekanizmi i Korrigjimit të Kufirit të Karbonit (CBAM)

Ndryshimet klimatike janë një problem global që ka nevojë për zgjidhje globale. Ndërsa BE-ja rrit ambicien e saj klimatike, dhe për sa kohë që politikat më pak të rrepta klimatike mbizotërojnë në shumë vende jo anëtare të BE-së, ekziston rreziku i të ashtuquajturës 'rrjedhje karboni'. Rrjedhja e karbonit ndodh kur kompanitë me bazë në BE zhvendosin prodhimin me intensitet karboni jashtë

vendit në vendet ku zbatohen politika më pak të rrepta klimatike sesa në BE, ose kur produktet e BE-së zëvendësohen nga importe më intensive karboni.

Mekanizmi i Korigjimit të Kufirit të Karbonit (CBAM) i Bashkimit Evropian (BE) është instrument i BE-së që vendos një çmim për karbonin që emetohet gjatë prodhimit të mallrave me përmbajtje intensive të karbonit që hynë në territorin e BE-së si importe. Ky instrument përveç që përdoret për të nxitur prodhimin industrial më të pastër të vendet jashtë BE-së, është edhe politikë që siguron që nuk ka “carbon leakage” prej Sistemit të Tregtimit të Emetimeve të BE-së (EU ETS) në cilat industritë brenda BE-së paguajnë një takes të karbonit. Me fjalë të tjera, kjo bëhet edhe për siguruar që industritë brenda BE-së që janë subjekt i EU ETS, nuk bartin prodhimtarinë në shtetet jashtë territorit të BE-së për të shmangur çmimet e EU ETS qoftë në eksport tek tregjet tjera jashtë BE-së apo në import në tregjet brenda BE-së nga shtete që nuk kanë EU ETS.

Në momentin që mallrat e adresuara në CBAM hynë në BE-së, në rast se shteti nga të cilat importohen nuk kanë taksë të karbonit, atëherë për këto mallra duhet të paguhet çmimi equivalent i EU ETS, i cili ndryshon çdo ditë. Sfida tjetër e këtij sistemi i cili është gjithashtu kalkulimi ditor për mallrat që importohen por këto dhe shumë sfida tjera ende janë duke u definuar brenda Komisionit Evropian. Ndërsa për mallrat që importohen në BE nga shtetet që kanë ndonjë taksë të karbonit të zbatueshme, paguhet vetëm ndryshimi në mes çmimit të EU ETS dhe taksës së karbonit të shtetit nga ku importohen mallrat.

CBAM është dizajnuar të jetë i përputhshëm me rregullat e Organizatës Ndërkombëtare të Tregtisë (WTO). CBAM do të aplikohet në regjimin e tij përfundimtar nga viti 2026, ndërsa faza tranzitore aktuale zgjat nga viti 2023 deri në vitin 2026. Kjo hyrje graduale e CBAM përputhet me fazën e eliminimit të lejeve falas të alokuara nën EU ETS për të mbështetur dekarbonizimin e industrisë së BE-së.

I.A. Afati Kohor i CBAM

Faza kalimtare CBAM (2023 - 2026)

Më 1 tetor 2023, CBAM hyri në aplikim në fazën e tij të tranzicionit, me periudhën e parë të raportimit për importuesit që përfundon më 31 janar 2024. Futja graduale e CBAM lejon një tranzicion të kujdesshëm, të parashikueshëm dhe proporcional për bizneset e BE-së dhe jo-BE. si dhe për autoritetet publike.

CBAM fillimisht do të zbatohet për importet e mallrave të caktuara dhe prekursorëve të përzgjedhur, prodhimi i të cilëve është intenziv për nga lirimi i karbonit dhe rreziku më i madh i rrjedhjes së karbonit: **çimento, hekur dhe çelik, alumin, plehra, energji elektrike dhe hidrogjen.**

Me këtë shtrirje të zgjeruar, CBAM përfundimisht - kur të futet plotësisht në fazë - do të kapë më shumë se 50% të emetimeve në sektorët e mbuluar të ETS. Objektivi i periudhës kalimtare është të shërbejë si një periudhë pilot dhe mësimore për të gjithë palët e interesuara (importuesit,

prodhuesit dhe autoritetet) dhe të mbledhë informacione të dobishme mbi emetimet e përfshira për të rafinuar metodologjinë për periudhën përfundimtare.

Gjatë kësaj periudhe, importuesit e mallrave në objektin e rregullave të reja do të duhet të raportojnë vetëm emetimet e gazeve serrë (GHG) të përfshira në importet e tyre (emetimet direkte dhe indirekte), pa pasur nevojë të blejnë dhe dorëzojnë certifikata. Emetimet indirekte do të mbulohen në fushëveprimin pas periudhës kalimtare për disa sektorë (çimento dhe plehra), mbi bazën e një metodologjie të përcaktuar të përshkruar në Rregulloren Zbatuese të botuar më 17 gusht 2023 dhe udhëzimin e saj shoqërues.

Rregullorja Zbatuese për kërkesat dhe metodologjinë e raportimit ofron njëfarë fleksibiliteti kur bëhet fjalë për vlerat e përdorura për llogaritjen e emetimeve të përfshira në importe gjatë fazës kalimtare. Deri në fund të vitit 2024, kompanitë do të kenë zgjedhjen e raportimit në tre mënyra: (a) raportim i plotë sipas metodologjisë së re (metoda e BE-së); (b) raportimi i bazuar në një metodë ekuivalente (tre opsione); dhe (c) raportimi i bazuar në vlerat e paracaktuara të referencës (vetëm deri në korrik 2024).

Që nga 1 janari 2025, vetëm metoda e BE-së do të pranohet dhe vlerësimet (përfshirë vlerat e paracaktuara) mund të përdoren vetëm për mallrat komplekse nëse këto vlerësime përfaqësojnë më pak se 20% të totalit të emetimeve të përfshira. Komisioni publikoi vlerat e paracaktuara më 22 dhjetor 2023.

Në parim, asnjë grup shtetesh nuk përjashtohet nga CBAM e BE-së. Megjithatë, janë tre kushtet në të cilat një vend ose disa nga kompanitë e saj mund të përjashtohen nga pagesa Tarifa CBAM. Së pari, nëse një vend po merr pjesë në EU ETS, është i përjashtuar. Së dyti, nëse është një partner tregtar vendi ka zbatuar një karbon të brendshëm çmimi në sektorët përkatës, ky çmim do të jetë zbritur nga tarifa CBAM. Për shembull, nëse çmimi i karbonit EU ETS është 90 euro për ton CO₂e (niveli realist) dhe karboni kombëtar taksa (e aplikuar për një sektor përkatës) në një vend X është 40 euro për ton CO₂e, tarifa CBAM do të jetë 50 euro për ton. E njëjta gjë vlen edhe për eksportin detyrimet bazuar në përmbajtjen e karbonit të produkteve, nëse ato zbatohen (ose do të zbatohen). Së treti, nëse a tregu i energjisë elektrike i vendit është i integruar me Tregu i energjisë elektrike i BE-së, energjia elektrike e vendit sektori do të përjashtohet nga çdo detyrim CBAM, nëse plotëson një sërë kriteresh shtesë (si p.sh zotimi legjislativ 2050 për neutralitetin e klimës, angazhimet për zbatimin e një sistemi i tregtimit të emetimeve për energji elektrike deri 2030 me një çmim të barabartë me atë të BE-së ETS, ose objektiva ambicioze të energjisë së rinovueshme).

Bashkimi Evropian është një tregti e rëndësishme partner për të gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor: Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina (BiH), Kosova, Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbisë. Këto vende, të quajtura edhe WB6, janë aktualisht në proces evropiane shtetet anëtare të Unionit.

Siç llogarit BE-ja rreth 75% e tregtisë totale të disa prej tyre vende dhe një pjesë të konsiderueshme të eksporteve të tyre ndaj BE-së ka të ngjarë të mbulohet nga CBAM, ajo mund të ketë një ndikim të rëndësishëm në ekonomi të WB6. Ky kapitull ofron njohuri ndaj ndikimit të CBAM në Perëndim

Ballkani paraqet detaje për individin e tyre strukturat e eksportit dhe mallrat e mbuluara me CBAM dhe diskuton rrugët e mundshme për ta kthyer atë sfida e CBAM në efekte pozitive për tranzicionin e neutralitetit të karbonit.

Strukturat e eksportit të Kosovës dhe Shqipërisë tregojnë se do të jenë më pak të ekspozuara ndaj futjes së CBAM. Edhe pse prodhimi i energjisë në Kosovë bazohet pothuajse tërësisht në thëngjill, ai nuk do të ndikohet fuqishëm nga CBAM për momentin pasi eksportet e Kosovës nga prodhimi i energjisë elektrike nga thëngjilli për në BE janë minimale. Në vitin 2021, vetëm rreth 1% e GDP-së së Kosovës përbëhej nga eksportet drejt BE-së që do të ndikohen nga CBAM në të ardhmen.¹

III. Emetimet në Kosovë (2009 – 2019)

Kosova ende nuk është palë e Konventës Kornizë për Ndryshimin Klimatik (UNFCCC). Megjithatë Kosova është pjesë e proceseve për anëtarësim në Bashkimin Evropian. Në procesin e integritimit në BE, krahas aspekteve tjera kërkohet edhe adaptimi dhe implementimi i legjislacionit përkatës. Sa i përket ndryshimeve klimatike politikat e BE-së janë në linjë me kërkesat e Konventës Kornizë për Ndryshimin Klimatik (UNFCCC), prandaj duke adaptuar dhe transpozuar legjislacionin e BE-së, Kosova në mënyrë indirekte plotëson edhe kërkesat që dalin nga kjo Konventë. Deri me tani Kosova përmes MMPHI-së, ka ndërmarrë një sërë veprimesh për të përmbushur nevojën për monitorimin e ndryshimeve klimatike, adaptimin ndaj tyre dhe zbutjen e ndikimeve që vijnë nga këto ndryshime.

Në kuadër të legjislacionit shtetëror për ndryshime klimatike, aktualisht ka hyrë në fuqi Ligji për Ndryshime Klimatike dhe janë në fuqi ligjet tjera mjedisore relevante sikurse Ligji i Mjedisit, Ligji për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja, Ligji i Ujërave dhe ligjet tjera relevante.

Janë miratuar edhe aktet nënligjore përkatëse sikurse janë: Udhëzimi Administrativ për monitorimin e emisioneve të gazrave serrë, Udhëzimi administrative për mekanizmat për përcjelljen e emisioneve të gazrave serë, Udhëzimi Administrativ për substancat që e dëmtojnë shtresën e ozonit dhe gazrat serrë të fluoruara, si dhe Udhëzimi Administrativ për ekonominë e karburantit dhe emetimet e CO₂ të makinave të reja të pasagjerëve.

Është miratuar Strategjia për Ndryshimet Klimatike 2019-2028 dhe Plani i Veprimit për Ndryshime Klimatike 2019-2021, të cilat janë është në përputhje me kornizën e pritshme të politikave të BE-së për klimën dhe energjinë. Kjo strategji është e bazuar në konceptin e zhvillimeve me emetim të ulët të karbonit dhe përshtatjes ndaj tyre. Në kuadër të objektivave kryesore të kësaj strategjie është përcaktuar që: Kosova do t'i zhvillojë kapacitetet për t'i përmbushur obligimet e saj të ardhshme në kuadër të Konventës UNFCCC dhe si anëtare e BE-së, si dhe do të ngadalësojë rritjen e emetimeve të Gazrave Serrë përmes rritjes së efikasitetit të energjisë në të gjithë sektorët, zhvillimit të burimeve të energjisë të ripërtërishme, dhe përdorimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore.

¹ Taylor Kira on Euractiv, 2023, EU's carbon levy poses new test for Western Balkan integration (last accessed on 2023/04/28)

Krahas Strategjisë Kornizë për Ndryshime Klimatike është duke u punuar edhe në nivele sektoriale sikurse është hartimi i Planit për Energji dhe Klimë. Veprime që ndërlidhen me uljen e emisioneve të gazrave serrë, zbutjen e ndikimeve klimatike dhe adaptimin ndaj tyre janë përfshirë edhe në kuadër të strategjive dhe planeve tjera nacionale sikurse janë Plani i Veprimit për Mbeturina, Plani i Veprimit për Cilësinë e Ajrit, Strategjisë dhe Planit të Veprimit për Ujëra etj. Në kuadër të aktiviteteve në sektorin e ndryshimeve klimatike, deri me tani janë përgatitur edhe inventarët e gazrave serrë për vitet 2008-2019.

Emetimet vjetore të gazrave serrë në Kosovë për vitin 2019 janë vlerësuar rreth 9613 Gg (Giga gram) CO₂ eq, (equivalent) ose rreth 9.6 milion ton CO₂ eq. Burimi kryesor i emetimeve të gazrave serrë është sektori i energjisë me pjesëmarrje prej 86% të totalit të emetimeve. Sektori i dytë është ai i bujqësisë, pylltarisë dhe përdorimit të tokës me 8%. Sektori i mbeturinave përfaqëson 5% të totalit të emisioneve kurse sektori i proceseve industriale dhe përdorimit të produkteve me rreth 1%

Tabela 1: Emetimet e GHG në Kosovë, 2019

Emetimet e GHG në Kosovë për vitin 2019	Gg CO₂ eq.
Energjia	8624
Proceset industriale dhe përdorimi i produkteve	130
Bujqësia, pylltaria dhe përdorimi i tokave	773
Mbeturinat	457
Totali i emetimeve	9613

Kategoritë kyçe të emetimeve të gazrave të serrës sipas IPCC janë: industria e energjisë, transporti rrugor, industria prodhuese dhe ndërtimit, fermentimi enterik, deponimi i mbeturinave të ngurta, prodhimi i çimentos, ujërat urbane, emetimet e drejtpërdrejta nga menaxhimi i tokës, menaxhimi i plehut etj.

Tabela 2: Emetimet e GHG Sipas Industrisë

Kodi i kategorisë sipas IPCC	Kategoria sipas IPCC	Gazi serrë i emetuar	2019 (Gg CO₂ eq.)
1.A.1	Industritë e Energjisë	CO ₂	6316
1.A.3	Transporti Rrugor	CO ₂	1337
1.A.2	Industria Prodhuuese dhe e Ndërtimit	CO ₂	561
3.A.1	Fermentimi Enterik	CH ₄	476
1.A.4	Sektorët e tjerë të Energjisë	CO ₂	410
4.A	Deponimi i Mbeturinave të Ngurta	CH ₄	277
2.A.1	Prodhimi i Çimentos	CO ₂	216
4.D	Ujërat Urbane dhe Shkarkimet në Ujëra	CH ₄ & N ₂ O	105
3.C.4	Emetimet Direkte të N ₂ O nga Menaxhimi i Tokës	N ₂ O	89
3.A.2	Menaxhimi i Plehut	CH ₄	69
1.B.1	Lëndët djegëse të ngurta	CH ₄	36
3.C.5	Emetimet Indirekte të N ₂ O nga Menaxhimi i Tokës	N ₂ O	33

Trendi i emisioneve totale të GHG në Kosovë gjatë periudhës 2014-2019 (figura 4), shënon një trend jo linear. Viti 2014 ka emetimet më të ulëta (8811 Gg CO₂ eq.), ndërsa viti 2016 me emetimet më të larta (10641 Gg CO₂). Viti 2019 me 9995 Gg CO₂ eq., shënon një tendencë të rritjes së emetimeve krahasuar me vitin paraprak 2018 (9852 Gg CO₂ eq.) Totali i emetimeve të gazrave serrë në Kosovë është e varur shumë nga sasia e energjisë së prodhuar nga thëngjilli që është burimi kryesor i emetimeve të gazrave të serrës në vendin tone.

Krahasuar me shtetet tjera në Evropë, Kosova ka emetime më të ulëta (5 ton CO₂ ekuivalent), për kokë banori se sa mesatarja e Bashkimit Evropian, po ka emetime më të larta se sa disa nga vendet e rajonit. Ndërsa sa i përket emetimeve të CO₂ për njësi të BPV (Bruto Prodhimi Vendor), Kosova me 0,5 kg CO₂ ka emetime më të larta se mesatarja e Bashkimit Evropian dhe më të larta se sa vendet tjera të regjionit përjashtuar Bosnje dhe Hercegovinën.

III.A. Emetimet në Sektorin e Energjisë

Sektorin e Energjisë, përfshin rreth 86% të emetimit të përgjithshëm të gazeve serrë në Kosovë ose 8659 Gg CO₂ eq.. Emisionet e gazrave serrë për këtë sektorë janë kalkuluar sipas metodologjisë IPCC dhe CRP, duke zbatuar faktorët e emisionit relevant sipas TIER 1.

Ky sektor i takon kategorisë së parë sipas IPCC dhe përbëhet nga tre nën-sektorë (kategori) tjerë. Nën sektori i parë 1.A përfshinë emetimin nga aktivitetet nga konsumi i lëndëve djegëse (karburanteve), 1.B përfshinë emetimet që vijnë nga eksplorimi, shfrytëzimi, dhe shpërndarja e lëndëve djegëse si dhe nën-sektori 1.C që përfshinë emetimet nga ruajtja dhe transporti i Dyoksidit të Karbonit. Burimet kryesore të emetimit të CO₂ në sektorin e energjisë vijnë nga nën-sektori i parë 1.A, Aktivitetet nga djegia e karburanteve. Këtu bëjnë pjesë kryesisht emetimet nga përdorimi i lëndëve djegëse për prodhimin e energjisë elektrike, ngrohtoret, transporti rrugor dhe industritë prodhuese. Nga ky nën sektor vijnë 8624 CO₂ eq., apo 99,95 % e totalit ku dominon sektori i industrisë së energjisë me 73% të emetimeve totale të sektorit të energjisë apo 6316 Gg CO₂ eq., i pasur nga transporti me 15% të emetimeve (1337 Gg CO₂ eq.), industria e prodhimit dhe ndërtimit me 7% (561 CO₂ Gg eq.) të emetimeve dhe sektorët tjerë të energjisë me 5% (410 CO₂ Gg eq.).

Nën-sektori i Energjisë 1.B. që përfshinë emetimet nga eksplorimi, shfrytëzimi, dhe shpërndarja e lëndëve djegëse nuk është një burim i rëndësishëm i shkarkimeve të gazrave serrë në Kosovë me 35 CO₂ eq., apo 0,5 %, me emetimet që vijnë nga minierat e braktisura (të vogla) dhe minierave të hapura sipërfaqësore (linjiti). Nën sektori 1.C Ruajtja dhe transporti i Dyoksidit të Karbonit nuk është relevante për Kosovën. Sa i përket gazrave të emetuara nga sektori i energjisë dominon CO₂ me 99.95 %, ndërsa metani ka pjesëmarrje me vetëm 0.5%.

Sipas të dhënave të vlerësuara nga viti 2014 deri në vitin 2019 (figura 7), vërehet një ngritje-ulje e emetimeve të gazrave të serrës ndër vite. Viti 2014 ka emetimet më të ulëta (7594 Gg CO₂ eq.), ndërsa viti 2016 me emetimet më të larta (9327 Gg CO₂). Viti 2019 me 8659 Gg CO₂ eq., shënon një tendencë të rritjes së emetimeve krahasuar me vitin paraprak 2018 (8509 Gg CO₂ eq.)

Tabela 3: Emetimi Sipas Kategorive, 2006

Kategoria sipas IPCC 2006	Emetimet CO ₂ eq. (Gg)	%	Gazrat e emetuara
1A. Energjia – Konsumi i lëndëve djegëse	8,624	99.95	
A1. Industritë e energjisë	6,316	73	CO ₂
A2. Industritë e prodhimit dhe ndërtimit	561	7	CO ₂
A3. Transporti	1,337	15	CO ₂
A4. Sektorët tjerë	410	5	CO ₂
1B. Emetimet nga lëndët djegëse (karburantet) fugitive	35	0.5	
B.1 – Lëndë djegëse të ngurta	35	0.5	CH ₄
1C. Ruajtja dhe transporti i CO ₂	NA	-	-
Totali i emetimeve	8,659	100	

III.B. Emetimet në Sektorin e Industrisë dhe Përdorimi i Produkteve

Sektori i proceseve industriale dhe përdorimi i produkteve i takon sektorit të dytë sipas IPCC dhe përfaqëson rreth 1% të emetimit të përgjithshëm të gazrave serrë në Kosovë me 268 Gg CO₂ eq, emetime totale të regjistruara në vitin 2019. Ndahet në dy kategori kryesore:

- Proceset Industriale dhe
- Përdorimi i Produkteve Proceset Industriale.

Emetimet nga sektori i Proceseve Industriale përfshinë emetimet e drejtpërdrejta dhe të tërthorta të gazrave serë të cilët janë si rezultat i proceseve industriale që kimikisht ose fizikisht transformojnë materiale të ndryshme. Shembuj të tillë janë furnalatat në industrinë e hekurit dhe çelikut, amoniaku dhe produkte të tjera kimike të prodhuara nga lëndët djegëse fosile që përdoren si lëndë e parë kimike dhe industria e çimentos. Emetimi kryesorë që vjen nga proceset industriale është gazi i CO₂.

Sektori i Proceseve Industriale përbehet nga 3 kategori kryesore:

- Industria minerale (2A);
- Industria kimike (2B);
- Industria e metaleve (2C);

Sektori i Proceseve Industriale gjatë vitit 2019 kishte rreth 237 Gg CO₂ eq, përkatësisht 237 mijë ton CO₂ eq. Emetimet e gazrave serrë për këtë sektorë janë kalkuluar sipas metodologjisë IPCC, duke zbatuar faktorët e emisionit relevant. Në tabelën më poshtë janë prezantuar emetimet nga sektori i proceseve industriale sipas nënkategorive.

Tabela 4: Emetimi Në Sektorin e Industrisë

Nënkategoritë	Emetimet CO ₂ eq. (Gg)	%	Gazrat e emetuara
2 A- Proceset Industriale			
2.A.1 – Prodhimi i çimentos	216	91	CO ₂
2.A.2 – Prodhimi i gëlqeres	8	3.4	CO ₂
2.A.4.d – Prodhimi i Fe-Ni	13	5.6	CO ₂
Totali i emetimeve	237	100	

Nga analiza e rezultateve për emisionet e CO₂ nga sektori i Proceseve Industriale për vitin 2019 vërehet se pjesëmarrjen më të lartë në emetimet e CO₂ ka prodhimi i çimentos me 91%, pastaj prodhimi i Hekurit dhe Nikelit me 5.6% dhe prodhimi i gëlqeres me 3.4 %.

Nëse e analizojmë trendin e emetimeve për periudhën 2014-2019 (figura 8), vërejmë një trend linear të emetimeve me një tendencë të vogël të rënies në vitin e fundit, krahasuar me dy vitet paraprake. Emetimet totale vjetore sillen ndërmjet 216 Gg CO₂ eq. (2014) deri në 250 Gg CO₂ eq. (2018).

Për kalkulimin e emetimeve të CO₂ nga ky sektorë janë përdorur të dhënat mbi sasinë e prodhimit vjetore të klinkerit, sasia vjetore e prodhimit të gëlqeres dhe sasia vjetore e përpunimit të xehes se FeroNikelit. Këto të dhëna janë marrë nga raportet mjedisore të operatorëve ekonomike (Sharr Cem, NewCo FeroNikeli dhe Fabrika e prodhimit të Gëlqeres në Kaçanik). Sasia e emetimeve të CO₂ varet nga sasia e prodhimtarisë që zhvillojnë operatorët ekonomikë, që do të thotë se me zhvillimin e ekonomive industriale rritet edhe sasia e emisioneve të CO₂ në ajër. Mundësia e zvogëlimit të emetimeve të CO₂ nga ky sektor është përdorimi i teknologjisë për zënien e CO₂ ose zvogëlimi i prodhimtarisë.

IV. Sektor i Energjisë në Kosovë

IV.A. Situata Aktuale

Sektori i energjisë konsiderohet një nga elementet vitale për zhvillim të qëndrueshëm ekonomik, mirëqenie sociale dhe siguri kombëtare. Përkundër zhvillimeve të deritanishme, edhe më tej përcillet me sfida të cilat duhet të adresohen.

Prodhimi i gjithmbarshëm i energjisë elektrike në Kosovë realizohet nga dy termocentrale (TC “Kosova A” dhe TC “Kosova B”) me linjit dhe nga burimet të ripërtritshme të energjisë (hidrocentrale, centrale me erë dhe panele fotovoltaike). Aktualisht, kapacitetet totale të instaluara prodhuese janë prej 1,568 MW, kurse kapaciteti total operativ është 1,236 MW, prej të cilit 960 MW apo 77.7% janë nga termocentralet dhe pjesa tjetër 22.31% janë nga burimet të ripërtritshme të energjisë (BRE). Termocentralet janë të vjetra dhe nuk garantojnë prodhimin e rregullt me energji elektrike, as fleksibilitetin e duhur të sistemit elektroenergjetik, dhe nga ana tjetër

shkaktojnë emetime të Gazrave Serë (GS) dhe ndotje. Në këtë drejtim, sipas Strategjisë së Energjisë gjatë viteve 2022-2031, është planifikuar vazhdimi i investimeve në kapacitetet ekzistuese me bazë linjiti për të rritur besueshmërinë e operimit dhe për të përmbushur standardet e kërkuara lidhur me emetimet.

Lidhur me modernizimin e rrjetit, po vazhdon aktiviteti i investimeve në nivel të transmisionit dhe të distribucionit për të akomoduar kapacitete të mëdha gjeneruese nga BRE-ja dhe për zvogëlimin e humbjeve teknike, sidomos në rrjetin e distribucionit. Po ashtu, në drejtim të zhvillimit të tregut të energjisë elektrike është krijuar dhe funksionalizuar bursa Shqiptare ALPEX një ditë para dhe është bërë bashkimi i tregut me Shqipërinë. Me qëllim të rritjes së fleksibiliteti të sistemit të energjisë elektrike po vazhdon aktiviteti për sigurimin e shërbimeve të rezervës të energjisë elektrike të bazuar në treg dhe arritjen e së paku 170 MW të kapacitetit të rregullimit fleksibil përmes ndërtimit të sistemit të baterive për ruajtjen e energjisë, projekt sipas marrëveshjes me Qeverinë e Republikës së Kosovës dhe MCC.

Aktualisht pjesëmarrja e BRE-ve në konsumin e energjisë elektrike është me rreth 12%. Në këtë drejtim pritet zhvillimi i kapaciteteve të reja nga BRE-të (600 MW erë, 600 MW fotovoltaike, 20 MW biomasë dhe të paktën 100 MW kapacitet nga konsumatorët vetëprodhues), për të arritur një kapacitet të përgjithshëm të instaluar të BRE-ve prej 1600 MW deri në vitin 2031. Për të arritur këtë:

- Në vitin 2023 është shpall ankandi i parë solar për ndërtimin e kapaciteteve prej 100 MW me investime private në token publike;
- Janë duke u bërë zhvillime për ndërtimin e centralit diellor prej 100 MW në KEK për prodhimin e energjisë elektrike;
- Deri në fund të vitit 2024 pritet fillimi i procesit për ndërtimin e kapacitetit me erë prej 150 MW përmes PPP, ku Qeveria e Republikës së Kosovës pritet të marr pjesë me rreth 80 mil.€;
- Përgjatë vitit 2025, pritet të filloj procesi për ndërtimin e kapaciteteve solare prej 200 MW dhe energjisë nga era prej 180 MW në toka publike, përmes investimeve private.

Një komponentë tepër e rëndësishme që lidhet me sigurinë e furnizimit me energji është edhe Eficienca e Energjisë (EE). Në këtë drejtim me qëllim të rritjes së Eficiencës së Energjisë (EE) gjatë vitit 2023 janë zbatuar masat e Eficiencës së Energjisë (EE) në 59 ndërtesa publike në nivel qendror dhe lokal në përputhje me caqet e përcaktuara në Strategjinë e Energjisë gjatë viteve 2022-2031. Aktualisht përmes financimit të huas nga BB dhe KfW janë duke u zbatuar masat e Eficiencës së Energjisë (EE) në ndërtesat në sektorin publik. Me qëllim të zvogëlimin të konsumit të energjisë, përgjatë vitit 2022 janë subvencionu rreth 10,000 familje për pajisjet efiçiente (Kaldajat me biomasë, pompat termike, kondicionerë efiçientë dhe stufat individuale efiçiente me biomasë), në vlerë rreth 5 milionë Euro. Familjet përfituese gjatë dimrit 2023-2024, kanë shpenzuar në mesatare 19% më pak energji elektrike.

Ministria e Ekonomisë ka hartuar dhe miratuar masat në kuadër të Planit të Veprimit “Zbatja e ndikimit të menjëhershëm socio-ekonomik të krizës energjetike”, përmes Pakos me vlerën prej 75 mil. € nga Komisioni Evropian. Masat përfshijnë 10 mil. Euro për subvencionimin e pajisjeve shtëpiake efiçiente dhe në sisteme të energjisë së ripërtëritshme për prodhim të energjisë elektrike dhe asaj termike për ngrohjen e ujit sanitar për familje si dhe (për herë të parë nga institucionet e

Republikës së Kosovës) subvencionimin e pajisjeve efikente për ngrohje dhe në sisteme të energjisë së ripërtëritshme për prodhimin e energjisë elektrike dhe asaj termike për Ndërmarrje Mikro, të Vogla dhe të Mesme (NMVM). Në këto masa kanë aplikuar rreth 25,000 familje dhe biznese, të cilat po trajtohet nga komisionet. Thirrjet për sisteme diellore për prodhim të energjisë elektrike dhe termike për ngrohjen e ujit sanitar vazhdojnë të jenë të hapura.

Sa i përket sektorit të energjisë termike, kapacitetet e ngrohjes qendrore janë shumë të kufizuara. Në nivel vendi janë vetëm 4 sisteme të energjisë termike (ngrohjes qendrore) me një kapacitet të instaluar prodhues rreth 289 MWth të cilat mbulojnë rreth 3-5% të kërkesës së përgjithshme për ngrohje në Kosovë. Ndërsa pjesa tjetër për ngrohje mbulohet nga përdorimi i biomasës drusore, energjisë elektrike dhe me pak burimeve tjera energjetike si linjiti, GLN etj. Në drejtim të ngritjes së kapaciteteve të ngrohjes janë bërë zhvillime në zgjerimin e rrjetit nga Termokos, ku përgjatë viti 2023 janë kyçur rreth 3400 konsumator të rinj. Është duke vazhduar aktiviteti për zhvillimin e projektit solar me kapacitet prej 50 MW termik për të cilin ka përfunduar studimi i fizibilitetit dhe VNMS. Gjithashtu, më qëllim zvogëlimit të zhvillimit të sistemeve të ngrohjes qendrore nëpër qytete me bazë BRE, është në fazën finale përfundimi i Studimit të fizibilitetit dhe Vlerësimit të Ndikimit mjedisor dhe Social për sistemet e ngrohjes qendrore në nivel të komunave të Republikës së Kosovës (Gjilan, Ferizaj, Prizren, Pejë, Drenas, Obiliq, Mitrovicë e Jugut, Mitrovicë e veriut dhe Zveçan).

Duke qenë se, Kosova është palë kontraktuese në kuadër të Traktatit të Komitetit të Energjisë obligohet që të përmbush kërkesat që kanë të bëjnë me sektorin e energjisë, me theks të veçantë tek transpozimi dhe adaptimi i të gjitha dispozitave ligjore në përputhje me direktivat evropiane, apo “acqui” të energjisë. Për këtë është duke u bërë rishikimi i legjislacionit për tu përputhur me direktivat e Pakos së Energjisë së Pastër.

Kosova është edhe nënshkruese e Deklaratës së Sofjes mbi Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor në vitin 2020, ku është zotuar që deri në vitin 2050 të arrijë emetimet neto zero të CO2. Në këtë Deklaratë, Kosova ka premtuar se do të transpozojë dhe zbatojë legjislacionin e BE-së që ka të bëjë me Skemën Tregtare të Emetimeve të BE-së (EU ETS) dhe gradualisht të tërhiqet nga subvencionet e thëngjillit.

Periudha e ardhshme është periudhë e reformimit dhe zhvillimit të sektorit të energjisë, ku pritet të hartohet dhe miratohet komplet legjislacioni i cili do jetë në përputhje me pakon për energji të pastër. Do krijohen kushte për investime në kapacitete të BRE-së, me fokus energjinë diellore dhe të erës, investime në sigurimin e fleksibilitetit të sistemit të energjisë elektrike, investime në sigurinë e operimit të TC-ve ekzistuese, investime në projekte të Efiçencës së Energjisë (EE) me fokus në sektorin e ndërtesave publike, rezidenciale dhe industri. Gjithashtu, vëmendje do i kushtohet mbrojtjes së konsumatorit, përkatësisht uljes së barrës tek konsumatorët e prekur dhe ruajtjes së mjedisit.

IV.B. Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022-2031

Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022-2031 është një dokument themelor, i cili përcakton drejtimet dhe veprimet kryesore për zhvillimin e sektorit të energjisë gjatë 10 viteve të

ardhshme. Vizioni i Qeverisë së Republikës së Kosovës është të zhvillojë një sektor energjetik të qëndrueshëm, të integruar në tregun Pan-Evropian, që garanton siguri të furnizimit me energji elektrike dhe përbalueshmëri për qytetarët.

Sigurimi i furnizimit të besueshëm me energji me kosto të përbalueshme, dhe të pastër është thelbësor për zhvillimin ekonomik të Kosovës dhe mirëqenien sociale të qytetarëve. Me miratimin e Strategjisë, Qeveria e Republikës së Kosovës është e përkushtuar që të aplikojë një qasje të re planifikimi për të adresuar sfidat aktuale dhe për të vendosur themelin për një të ardhme të sektorit energjetik të vendit e cila gjithnjë e më shumë do të ofrojë siguri të furnizimit me energji elektrike, energji të pastër, efikasitet të energjisë, dhe pjesëmarrje aktive të qytetarëve e përkrahje për grupet e cënueshme.

Për shkak të mungesës së qasjes adekuate në krijimin e kapaciteteve profesionale dhe investimeve të duhura përgjatë dekadave të fundit, sektori i energjisë në Kosovë sot përballet me sfida të mëdha, përfshirë këtu:

- Varësinë nga termocentralet e vjetra me linjit, të cilat nuk garantojnë furnizimin e rregullt me energji elektrike, as fleksibilitetin e duhur të sistemit elektroenergjetik, dhe nga ana tjetër shkaktojnë emetime të gazrave serë (GS) dhe ndotje.
- Konsumin e lartë të energjisë (dhe rrjedhimisht shpenzimet e larta për energji) në raport me BPV-në dhe me popullsinë, për shkak të një numri faktorësh, përfshirë: humbjet e mëdha në rrjet, ndërtesat joeficiente dhe pajisjet joeficiente (p.sh., për ngrohje të hapësirave dhe të ujit), si në sektorin e banimit ashtu edhe në atë komercial e publik;
- Varësinë e lartë nga sistemet e ngrohjes individuale të amvisërive me energji elektrike ose pajisje joeficiente të djegies së drurit /thëngjillit, gjë që rrit dukshëm si nevojën për import të energjisë elektrike, ashtu edhe emetimet e larta të gazrave serë e ndotjen e ajrit gjatë muajve të ftoftë;
- Koncentrimin e madh të tregut, si në nivelin e shitjes me shumicë ashtu edhe atë me pakicë

Nisur nga vizioni afatgjatë, dhe duke marrë parasysh situatën dhe sfidat aktuale, pesë objektiva strategjike bashkë me synimet e tyre specifike përbëjnë thelbin e Strategjisë së Energjisë:

Objektivi strategjik 1: Përmirësimi i besueshmërisë së sistemit

Besueshmëria e sistemit dhe siguria e furnizimit do të garantohen përmes funksionimit të unifikuar të sistemit elektroenergjetik. Kjo kërkon kapacitete të madhësisë së përshtatshme për furnizim dhe rezervë, besueshmëri, fleksibilitet dhe efikasitet të njësive gjeneruese, elementeve të rrjetit dhe tregje të integruara.

Caqet kryesore të këtij objektivi janë:

- Përmirësimi i cilësisë së treguesve të furnizimit: Zvogëlimi i indeksit të kohëzgjatjes mesatare të ndërprerjes (System Average Interruption Duration Index - SAIDI) për 35% dhe Indeksit mesatar të shpëstësisë së ndërprerjes (System Average Interruption Frequency Index - SAIFI) për 30% deri në vitin 2031,
- lansimi i shërbimeve të rezervës së bazuar në treg dhe arritja e së paku 170 MW të kapacitetit të rregullimit fleksibil deri në vitin 2031,

- zvogëlimi i humbjeve në rrjet të transmisionit në nivelet e humbjeve aktuale teknike të BE-së deri në vitin 2031, dhe zvogëlimi i humbjeve në rrjet të distribucionit në nivelet e humbjeve teknike prej 9% deri në vitin 2031,
- rinovimi i dy njësive të Termocentralit “Kosova B” dhe së paku një njësie të Termocentralit “Kosova A” për të siguruar kapacitet prej së paku 540 MW për ngarkesë bazë dhe 360 MW kapacitet si rezervë strategjike deri në vitin 2030.

Objektivi strategjik 2: Dekarbonizimi dhe promovimi i energjisë së ripërtëritshme

Rruga drejt zvogëlimit të emetimeve të dioksidit të karbonit (CO₂) të sektorit do të shoqërohet me zhvillimin e kapaciteteve të mëdha të BRE-ve, bazuar në potencialin¹ teknik dhe ekonomik të tyre. Zvogëlimi i gjenerimit të energjisë elektrike me bazë linjiti kontribuon në zvogëlimin e ndotjes dhe emetimeve të gazrave serë, mirëpo efektet e tij në sigurinë e furnizimit dhe adekuacinë e gjenerimit kompensohen nga mbështetja gjithnjë më e madhe në burime të pastra vendore të energjisë. Për më tepër, duke marrë parasysh që teknologjitë e burimeve të ripërtëritshme kanë arritur çmime të ngjashme me burimet tradicionale të energjisë, shfrytëzimi i tyre do të rezultojë në kosto më të ulëta të energjisë në një afat më të gjatë kohor. Kapacitetet e reja të BRE-ve, me teknologjitë ekzistuese dhe inovative, do të zëvendësojnë gradualisht përdorimin e thëngjillit, duke arritur që thëngjilli të hiqet nga përdorimi më së voni deri në vitin 2050.

Caqet kryesore për këtë objektivi janë:

- Përfundimi i të gjitha përgatitjeve për zbatimin e një sistemi për caktimin e çmimit të karbonit deri në vitin 2025, duke mundësuar vendosjen e një çmimi të karbonit i cili do të rritet gradualisht deri në integrimin e Kosovës në tregun pan-Evropian dhe në Sistemin e Tregtimit të Emisioneve të BE-së (EU ETS),
- Ulja e emetimeve të gazrave serë në sektorin energjetik për së paktën 32% deri në vitin 2031,
- Mbulimi i të paktën 35% të konsumit të energjisë elektrike nga BRE-të deri në vitin 2031,
- Zhvillimi i kapaciteteve të reja nga BRE-të (600 MW erë, 600 MW fotovoltaike, 20 MW biomase dhe të paktën 100 MW kapacitet nga konsumatorët vetë-prodhues), për të arritur një kapacitet të përgjithshëm të instaluar të BRE-ve prej 16002 MW deri në vitin 2031.

Objektivi strategjik 3: Rritja e eficiencës së energjisë

Do të ndiqet një rrugë zhvillimi me shfrytëzim më eficient të energjisë, që çon drejt një ekonomie me intensitet më të ulët të shfrytëzimit të energjisë. Kjo ka përfitime të shumëfishta, përfshirë këtu kontributin në zvogëlimin e nevojave për furnizim me energji (dhe rrjedhimisht në investime të kushtueshme dhe uljen e emetimeve të gazrave serë dhe të ndotjes), zvogëlimin e varësisë nga importi, dhe zvogëlimin e barrës financiare për qytetarët dhe bizneset.

Caqet kryesore të këtij objektivi janë:

- Kufizimi i konsumit final të energjisë në nivel prej 1877 ktoe në vitin 2031,
- Arritja e kursimit kumulativ të energjisë prej 266.4 ktoe në ndërtesa, përfshirë ndërtesat publike, private dhe komerciale deri në vitin 2031,
- Çertifikimi i 150 ndërtesave me konsum të energjisë afër zero deri në vitin 2031.

Objektivi strategjik 4: Forcimi i bashkëpunimit rajonal dhe funksionimit të tregut

Kosova është zotuar që të zbatojë të gjitha obligimet e Traktatit të Komunitetit të Energjisë për krijimin e një tregu energjetik të lirë, të integruar dhe konkurrues. Kjo kontribuon në sigurinë e furnizimit përmes integritit në tregun më të gjerë rajonal, derisa mbështet qëllimet e përballueshmërisë dhe konkurrencës, duke optimizuar tregjet e shitjes me shumicë dhe rezervë dhe duke i bërë ato më eficiente. Integrimi i tregut me Shqipërinë është i rëndësishëm në veçanti, duke filluar me funksionimin e plotë të ALPEX-it, si në tregun e “një ditë para” ashtu edhe në tregun “brenda ditës” të energjisë elektrike. Funksionimi i tregut dhe i sektorit të energjisë në përgjithësi do të mbështetet edhe me investime në shkathhtësitë e grave dhe burrave kosovarë në përputhje me kërkesat e një sektori me zhvillim dinamik, dhe duke siguruar që ata të kenë qasje në vendet e punës në këtë sektor.

Caqet kryesore për këtë objektiv strategjik janë:

- Integrimi i tregut me Shqipërinë në vitin 2023,
- Integrimi në zonën e tregut pan-Evropian deri në vitin 2030,
- Heqja graduale e Marrëveshjes e furnizimit me shumicë, duke filluar në 2025 më së voni,
- Rritja e numrit të diplomuarve në fusha të lidhura me energjinë duke u siguruar që së paku 25% e të punësuarve në këtë sektor do të jenë gra, deri në vitin 2031.

Objektivi strategjik 5: Mbrojtja dhe fuqizimi i konsumatorëve

Strategjia e Energjisë i vendos qytetarët në qendër, duke i mbështetur konsumatorët në nevojë në mënyrë që të mund t’i përballojnë faturat e energjisë dhe të investojnë në efikasitet të energjisë (të ndërtesave dhe pajisjeve shtëpiake) duke u ofruar zgjidhje të ngrohjes, duke i fuqizuar qytetarët për të marrë pjesë aktive në tregun e liberalizuar të energjisë si dhe duke reduktuar ekspozimin e tyre ndaj ndotjes së mjedisit.

Caqet kryesore për këtë objektiv strategjik janë:

- Rishikimi i skemës aktuale mbështetëse të çmimeve për programin e konsumatorëve në nevojë, themelimi i programit të ri deri në vitin 2024 dhe më pas avancimi i mëtejshëm i saj në një skemë të bazuar në testin e varfërisë, e lidhur me skemën e reformuar të asistencës sociale,
- Vendosja e të paktën dy skemave të reja dedikuara konsumatorëve në nevojë (p.sh. për efikasitetin e energjisë, zgjidhjet e ngrohjes, panelet diellore, etj.) deri në vitin 2024, dhe zhvillimi i katër skemave të reja deri në vitin 2031,
- Zhvillimi i më shumë se dy programeve që mbështesin projektet e komuniteteve të energjisë në efikasitet dhe vetë-konsum deri në vitin 2024 dhe më shumë se pesë programe deri në vitin 2031,
- Zbatimi i të paktën nëntë fushatave vetëdijësuese dhe informuese në vit, në lidhje me kursimin e energjisë,
- Lancimi i një mjeti për krahasimin e çmimeve të energjisë elektrike deri në vitin 2024 për të ju mundësuar konsumatorëve të krahasojnë shërbimet e ofruara tek ata.

V. Korniza Institucionale në Kosovë

Ministria e Ekonomisë

Ministria e Ekonomisë e Republikës së Kosovës përgatit dhe zbaton politika, hartimin e akteve ligjore, miratimin e akteve nënligjore dhe përcaktimin e standardeve të detyrueshme, të cilat nxisin rritjen dhe stabilitetin ekonomik, mundësojnë zhvillimin e biznesit vendas, nxisin bashkëpunimin ekonomik për tërheqjen e investimeve të huaja, garantojnë konkurrencën dhe një treg të sigurt, sigurojnë një zhvillim të qëndrueshëm e perspektiv të burimeve energjetike e minerare të vendit, sigurojnë zhvillimin e sektorit të telekomunikacionit dhe teknologjisë informative, si dhe garantojnë efizienzë në administrimin e ndërmarrjeve publike.

Sa i përket sektorit të energjisë Ministria e Ekonomisë ka përgjegjësi të si në vijim:

- Përgatitjen e politikave publike, hartimin e akteve ligjore, hartimin dhe miratimin e akteve nënligjore, zbatimin e tyre, si dhe përcaktimin e standardeve të detyrueshme në fushën e energjisë, duke siguruar përfrimin me *Acquis* të BE-së dhe konventat ndërkombëtare përkatëse;
- Zbaton politikat publike dhe legjislacionin në fushën e energjisë, në pajtim me legjislacionin në fuqi;
- Siguron zhvillimin dhe zbatimin e politikave dhe Planin Kombëtar për Efizienzë të Energjisë dhe monitoron Planet Komonale për Efizienzë të Energjisë;
- Monitoron sistemet e energjisë, duke përfshirë trajtimin e situatave emergjente të cilat lidhen me sigurinë e furnizimit me energji dhe promovon zbatimin e rregullave dhe standardeve teknike në përputhje me standardet ndërkombëtare;
- Përmes Inspektoratit për Energji bën mbikëqyrjen administrative të zbatimit të akteve ligjore dhe nënligjore për Energji, Pajisje nën Presion dhe Efizienzë;

Zyra e Rregullatorit të Energjisë (ZRRE)

Është agjenci e pavarur, e themeluar nga Kuvendi i Republikës së Kosovës sipas neneve 119.5 dhe 142 të Kushtetutës së Republikës së Kosovës. Është përgjegjëse për rregullimin ekonomik të sektorit të energjisë. Detyrat dhe funksionet e Zyrës së Rregullatorit për Energji janë të përcaktuara në Ligjin për Rregullatorin e Energjisë Nr. 05/L-084, ku përfshihen: krijimi dhe funksionimi efikas, transparent dhe jo-diskriminues i tregut të energjisë; përcaktimi i kriterëve dhe kushteve për dhënie të licencave për kryerjen e aktiviteteve në fushën e energjisë; përcaktimi i kriterëve dhe kushteve për dhënie të autorizimeve për ndërtimin e kapaciteteve të reja; monitorimi dhe përkujdesja për përmirësimin e sigurisë së furnizimit me energji; caktimi i kriterëve dhe kushteve të arsyeshme për veprimtaritë energjetike në bazë të metodologjisë tarifore.

Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve

Në linjë me prioritetet e Qeverisë, bën përgatitjen e politikave publike, hartimin e akteve ligjore, hartimin dhe miratimin e akteve nënligjore, si dhe përcaktimin e standardeve të detyrueshme në fushën e menaxhimit të financave publike, kontrollit të brendshëm dhe auditimit për sektorin publik, standardeve të kontabilitetit dhe raportimit financiar për sektorin privat dhe ndërmarrjet publike, borxhit publik, prokurimin publik, politikave makro-ekonomike dhe fiskale, tatimit në pronë, ndihmës shtetërore, sigurisë dhe mbrojtjes në punë, marrëdhënies së punës, sigurisë dhe shëndetit në punë, dialogut social, punësimit, aftësimin profesional, politikave sociale, transfereve

dhe pensioneve, duke i respektuar standardet e rëndësishme ndërkombëtare në përputhje me Kushtetutën dhe legjislacionin në fuqi; 2.2. Zbaton politikat publike dhe legjislacionin në fushën e menaxhimit të financave publike, kontrollit të brendshëm dhe auditimit për sektorin publik, standardeve të kontabilitetit dhe raportimit financiar për sektorin privat dhe ndërmarrjet publike, borxhit publik, prokurimin publik, politikave makro-ekonomike dhe fiskale, tatimit në pronë, ndihmës shtetërore, sigurisë dhe mbrojtjes në punë, marrëdhënies së punës, sigurisë dhe shëndetit në punë, dialogut social, punësimit, aftësimin profesional, politikave sociale, transfereve dhe pensioneve.

MFPT Bashkërendon menaxhimin e financave publike sipas përgjegjësive ligjore;

- Siguron ruajtjen e stabilitetit makroekonomik të Republikës së Kosovës;
- Vlerëson politikat e qëndrueshme fiskale si dhe bën mbikëqyrjen fiskale, për zhvillimin e sektorit privat në Republikën e Kosovës;
- Mbikëqyrë zbatimin e rregullave për shpenzimin e parasë publike si dhe kontrollit të brendshëm për organizatat buxhetore, në zbatimin e legjislacionit në fuqi për menaxhimin e financave publike;
- Menaxhon procesin e planifikimit buxhetor për përgatitjen e Ligjit Vjetor për Ndarjet Buxhetore, Kornizës Afatmesme të Shpenzimeve si dhe të Programit të Borxhit Shtetëror;
- Siguron ekzekutimin e ndarjeve buxhetore sipas Ligjit Vjetor për Ndarjet Buxhetore dhe legjislacionit në fuqi;
- Siguron funksionimin e sistemit të tatimit në pronë në Republikën e Kosovës;

Ndër tjera MFPT, siguron zbatimin e legjislacionit tatimor dhe doganor në Republikën e Kosovës; Siguron zbatimin e legjislacionin të sistemit të kontrollit të brendshëm të financave publike (menaxhimi financiar i kontrollit dhe auditimi i brendshëm) për të gjitha subjektet e sektorit publik.

VI. Opsionet e Modelimit

VI.A. Vegla e Përdorur për Modelim – Climate Policy Assessment Tool (CPAT)

Vegla e përdorur për qëllimet e analizës së skenarëve të ndryshme në mënyrë që të prezantohen rezultatet e ndikimit të mekanizmit të CBAM në indikatorët kyç ekonomik dhe social si dhe në nivelin e emetimeve të karbonit, është vegla CPAT (Climate Policy Assessment Tool). Kjo vegël është zhvilluar nga Fondi Monetar Ndërkombëtar dhe Banka Botërore me qëllim të analizimit të ndikimit të detajuar të politikave klimatike në indikatorët real ekonomik.

CPAT lejon vlerësimin e shpejtë të efekteve të politikave klimatike për më shumë se 200 vende, duke përfshirë Kosovën. Kjo ndër të tjera përfshin ndikimet në kërkesën dhe çmimet e energjisë, emetimet e CO₂, dhe gazrave tjerë me efekt serrë (GHG), të ardhurat fiskale, GDP-në, mirëqenien, ndikimet shpërndarëse në shtëpi dhe industri, dhe përfitimet e bashkërenduara të zhvillimit si përfitimet shëndetësore nga zvogëlimet në ndotjen lokale të ajrit.

Politikat të cilat janë të përfshira përfshijnë çmimin e karbonit (taksa të karbonit dhe ETS), reformën e subvencionimit të karburanteve fosile, liberalizimin e çmimeve të energjisë, tatimet në energji dhe karburant, tarifatat e metanit, harmonizimin e TVSH-së, rregulloret e efikasitetit të energjisë dhe normat e emetimit, tatimet në bazë të përfitimit, subvencionet për energjinë ripërtëritshme dhe tarifatat e shpejtësisë së zhytjes së tij, investimet publike të gjelbra, dhe kombinimet e këtyre politikave. Këto vlerësohen në krahasim me një sërë matjesh për të ndihmuar në kuptimin e kompromiseve dhe përshtatjen e reformave në kontekstin lokal.

CPAT ndihmon zhvilluesit e politikave të dizajnojnë, vlerësojnë dhe zbatojnë politika për të përshpejtuar dekarbonizimin, për të arritur një tranzicion të drejtë, dhe për të mbështetur objektivat e tjera qeveritare si shkëmbimin e varfërisë dhe rritjen e qasjes në energji.

Instrumenti është transparent dhe i lehtë për përdorim, duke kërkuar njohuri minimale paraprake dhe asnjë lloj të dhënash të jashtme për të funksionuar. Ai është parametrizuar që të jetë konsistent në përgjithësi me një gamë të gjerë modeleve paraprake dhe po ashtu me literaturën empirike.

CPAT është i organizuar në module të ndryshme, ku secili modul ndërton modele të ndërlidhura për fusha të caktuara. Një nga modulet më të rëndësishme të CPAT është Moduli i Zvogëlimit (Mitigation Module). Ky modul është qendra e CPAT dhe është një model makro-energjetik në formë të reduktuar i cili ofron, në baza një shtetërore, parashikime të kërkesës dhe ofertës së energjisë, çmimet, emetimet e CO₂ dhe të tjera GHG sipas karburantit dhe sektorit, të ardhurat, GDP, koston e zvogëlimit dhe impaktin mbi mirëqenien, si dhe disa metrika të tjera.

Ky modul është përdorur gjatë përgatitjes së analizës, për të matur si pritet të ndikojë sistemi i ETS në Kosovë, në indikatorët real ekonomik dhe në emetimin e karbonit.

VI.B. Skenarët e Modeluar

Në mënyrë që të bëhet krahasimi mes politikave të ndryshme, CPAT funksionon sipas analizës së skenarëve të ndryshëm ku pastaj mund të bëhet edhe krahasimi i ndikimit të politikave në indikatorët e caktuar varësisht nga skenari i zgjedhur.

Duhet të kemi parasysh se çmimi i karbonit i përcaktuar nga ETS i Bashkimit Evropian është përdorur çmimi i cili ka qenë në datën e modelimit dhe për qëllime të CPAT ky çmim është kthyer nga euro në dollar amerikan, po ashtu në datën e njëjtë. Ky çmim mund të ndryshojë varësisht nga vlera e çmimeve të karbonit në berza.

Skenari Bazë:

Skenari bazë është skenari i cili përfshin supozimet bazë mbi të cilat ndërtohen modelet për Kosovën në CPAT. Ky skenar nuk përfshin ndonjë taksë të karbonit apo ETS dhe ka për bazë të dhënat aktuale të ekonomisë së Kosovës dhe supozimet më pesimiste sa i përket ndryshimit të burimeve të prodhimit të energjisë në vend.

GDP për këtë skenar gjatë periudhës 2024-2028 është ajo e projektuar nga të dhënat zyrtare të Ministrisë së Financave, Punës dhe Transfereve dhe pastaj ndjek supozimin e rritjes lineare për 3.5% në vit deri në fund të periudhës së modelimit. Kjo rritje afatgjatë përtej vitit 2028 bazohet në parashikimet e World Economic Outlook.

Në këtë skenar nuk ka taksa të karbonit apo ndonjë formë tjetër të ndërhyrjeve të jashtme në rritjen ekonomike apo në ndonjë indikator tjetër.

CPAT si vit bazë për çmimet dhe të dhënat tjera e konsideron vitin 2019 dhe në rastet kur të dhënat janë më të përditësuara, ato përdoren automatikisht nga modeli, pastaj të dhënat pasardhëse kalkuloohen sipas modeleve të përfshira në vegël.

Supozimet e skenarit bazë të cilat nuk ndryshohen në skenarët tjerë alternativë janë të paraqitura në vijim.

- Në këtë skenar si dhe në skenarët e politikave është paraparë mbyllja e një njësie e Kosovës A, dhe rehabilitimi i dy njësive tjera deri në vitin 2028. Me rehabilitimin e njësive të Kosovës A, parashihet që të ngritet kapaciteti prodhues i njësive të rritet në rreth 180MW secila por edhe për shkak të përdorimit të teknologjisë më të re të ulen emetimet për MW për rreth 20%. Gjithashtu është paraparë rehabilitimi i termocentralit Kosova B, ku vlerësohet se nga 2027 do të rritet kapaciteti prodhues për njësi nga 250MW në 270MW.
- Të hyrat që Qeveria i mbledh nga ETS supozohet të përdoren për investime publike dhe për transfere të targetuara. Ndarja në përqindje mes këtyre dyjave është paraparë në bazë të buxhetit aktual të Kosovës, ku nga buxheti i alokuar për këto dy kategori, investimet publike janë rreth 45% e shpenzimeve kurse transferet janë rreth 55% e shpenzimeve buxhetore. Ky supozim nënkupton se pasi të bëhet mbledhja e të hyrave nga ETS, Qeveria do t'i alokojë rreth 45% e të hyrave për investime publike dhe 55% në transfere, qoftë përmes ndarjeve buxhetore ose përmes dedikimit të të hyrave përmes një fondi për zhvillim të qëndrueshëm, i cili pastaj i ndan shpenzimet në proporcionet e përmendura më lartë.

- Në rast të transfereve, supozohet që të hyrat e mbledhura prej ETS do të përdoren për të përkrahur familjet e cenueshme dhe në nevojë. Mundësitë që janë në veglën CPAT për këtë janë përdorimi për transfere në kesh, asistencë sociale, sigurim social, apo përkrahje në uljen e taksave të punës. Forma më e përafërt për supozimin që mjetet përdoren për shtresat në nevojë është përmes asistencës sociale. Andaj shuma që mblidhet nga ETS, dhe e cila dedikohet në transfere parashihet që të dedikohen në asistencë sociale. Supozimi është që nga asistencë sociale të përkrahen 4 decilat me të hyrat më të ulëta, ku mbulohen rreth 70% e këtyre familjeve, me një rrjedhje (leakage) të asistencës për rreth 15%.
- Në rast të investimeve publike, supozohet që nga të hyrat e mbledhura prej ETS do të përdoren ekskluzivisht për investime në infrastrukturë elektrike.
- Supozim i përgjithshëm i skenarëve është se rritja vjetore e burimeve të ripërtëritshme të energjisë si përqindje e kapacitetit total është 3.5%. Kjo është bazuar në objektivat e energjisë së strategjisë, ku parashihet që deri në 2031 kapaciteti gjenerues nga burimet e ripërtëritshme të rritet për 1,400MW.
- Po ashtu, supozim i përgjithshëm i skenarëve është se 100% e kostove të transicionit për inkuadrimitin e burimeve të reja gjeneruese të energjisë përfshihen në koston e nivelizuar të energjisë.
- Një tjetër indikator i modelit vlerëson se në rast se çmimi i prodhimit të energjisë nga qymyri është më i lartë se sa nga burimet e ripërtëritshme të energjisë, atëherë prodhimi i energjisë nga kapaciteti i qymyrit që mund të dal jashtë përdorimit është 50%. Kjo bëhet për të lejuar që të mbetet një sasi e energjisë për qëllime të sigurisë së energjisë dhe të ruajtjes së bazës prodhuese.
- Në skenarin bazë supozohet se investimet në kapacitete të reja gjeneruese të energjisë me qymyr apo gaz është rreth 3% e kapacitetit total prodhues. Ky supozim është bërë në mënyrë që të përfshihen në model investimet në rehabilitimin e termocentraleve ekzistuese, të cilat do të ndikojnë në një rritje të lehtë të kapacitetit prodhues të tyre.
- Skenari supozon po ashtu se rreth 100% e rritjes së çmimit të prodhimit të energjisë reflektohet në rritje të çmimit të energjisë për konsumatorin final. Kjo nënkupton se nëse rritet çmimi për prodhimin e energjisë për 1 euro, e tërë shuma e kësaj rritje do të barten tek konsumatori final. Ky supozim bazohet në supozimin e një tregu relativisht konkurrues.

Skenari 1 (Skenari më i përafërt me Strategjinë e Energjisë 2022-2031):

Ndryshimet e këtij skenari kundrejt skenarit bazë janë bërë duke u bazuar në strategjinë e energjisë së Kosovës 2022-2031. Përkthimi i indikatorëve të ndryshëm që parashihen me strategjinë e energjisë në veglën CPAT është bërë në mënyrë sa më të përafërt që është e mundur.

Në këtë skenarë parashihet që Kosova të zhvillojë një ETS i cili fillon nga viti 2025. Në vitin 2025 parashihet që çmimi i karbonit nga ETS të reflektojë rreth 15% të çmimit të karbonit të Bashkimit Evropian, që në kohën e përgatitjes së raportit është €10.2/tCO_{2e} (\$11.14 për qëllimet e CPAT).

Ky çmim i karbonit parashihet të rritet në mënyrë lineare deri në 2031 për të reflektuar nivelin e çmimit të karbonit të BE-së që gjatë kohës së përgatitjes së raportit është \$74.27.

Ky skenar parasheh që ETS të përfshijë karburantin e qymyrit, si karburanti më i përhapur në vend dhe i cili ka ndikimin më të madh në emetimin e karbonit. Po ashtu, sektorët të cilët përfshihen nga reforma në këtë skenar janë energjia dhe industria, si dy sektorët me emetimin më të madh në Kosovë. Nën-sektorët që përfshihen në industri dhe për të cilët aplikohet ETS janë industria: hekurit dhe çelikut, metalet tjera, makineritë, çementi, prodhimtaria tjetër dhe ndërtimi.

Në këtë skenar përjashtimet nga ETS për sektorët e ndryshëm dhe karburantet e ndryshme fillojnë të largohen gradualisht nga 2030 deri në 2035, kur të gjithë sektorët dhe karburantet i nënshtrohen taksës së karbonit me çmim të bazuar në ETS. Ky supozim bëhet në mënyrë që të parashihet përafrimi i Kosovës me standardet e BE-së.

Në lidhje me shpejtësinë me të cilën ulet kosto e prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme të energjisë, mund të zgjidhen nivelet nga e ulët deri në shumë e lartë. Për qëllime të modelimit të skenarit 1 është supozuar që ulja e çmimit të prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme të jetë mesatare.

Skenari 2 (Skenari më optimist):

Ndryshimet e këtij skenari kundrejt skenarit bazë janë bërë nën supozimin e një skenari tejet optimist i cili e lejon fillimin e ETS në vitin 2025 me 100% të nivelit të çmimit të karbonit të Bashkimit Evropian.

Në këtë skenar parashihet që Kosova të zhvillojë një ETS i cili fillon nga viti 2025. Në vitin 2025 parashihet që çmimi i karbonit të përcaktuar nga ETS të reflektojë 100% të çmimit të karbonit të Bashkimit Evropian, që në kohën e përgatitjes së raportit është \$74.27.

Ky skenar parasheh që ETS të përfshijë karburantin e qymyrit, si karburanti më i përhapur në vend dhe i cili ka ndikimin më të madh në emetimin e karbonit. Po ashtu, sektorët të cilët përfshihen nga reforma në këtë skenar janë energjia dhe industria, si dy sektorët me emetimin më të madh në Kosovë. Nën-sektorët që përfshihen në industri dhe për të cilët aplikohet ETS janë industria: hekurit dhe çelikut, metalet tjera, makineritë, çementi, prodhimtaria tjetër dhe ndërtimi.

Skenari po ashtu parasheh që përjashtimet nga ETS për sektorët e ndryshëm si ndërtimi, transporti etj., të fillojnë të largohen gradualisht nga 2030 deri në 2035, kur të gjithë sektorët dhe karburantet i nënshtrohen taksës së karbonit me çmimin e bazuar në ETS. Supozimi është bërë në mënyrë që të lejohet hapësirë që përafrimi i Kosovës me standardet e BE-së të jetë i reflektuar në model.

Në lidhje me shpejtësinë me të cilën ulet kosto e prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme të energjisë, mund të zgjidhen nivelet nga e ulët deri në shumë e lartë. Për qëllime të modelimit të skenarit 2 është supozuar se ulja e çmimit të prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme të jetë e lartë. Kjo nënkupton se çmimi i prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme në këtë skenar do të ulet më shpejtë se në skenarin 1 dhe atë bazë.

Skenari 3 (Skenari më pesimist):

Ky skenar është skenari më pesimist i tranzicionit drejt zhvillimit të një sistemit të ETS, dhe është më pesimist se sa skenari i Strategjisë së Energjisë 2022-2031.

Në rastin e këtij skenari parashihet që të fillohet me ETS në vitin 2025. Sipas këtij skenari parashihet që në vitin 2025 të fillojë zbatimi i ETS, me një çmim të karbonit në vlerë 15% të çmimit të Bashkimit Evropian, e cila në kohën e modelimit ka qenë \$11.14, dhe deri në vitin 2035, kur është koha maksimale e modelit, parashihet që ETS të mbulojë çmimin e karbonit për 50% të nivelit të BE-së. Kjo në kohën e raportit është \$37.14. Kjo me qëllim që të modelohet arritja e nivelit të 100% të nivelit të BE-së në vitin 2050.

Ky skenar parasheh që ETS të përfshijë karburantin e qymyrit, si karburanti më i përhapur në vend dhe i cili ka ndikimin më të madh në emetimin e karbonit. Po ashtu, sektorët të cilët përfshihen nga reforma në këtë skenar janë energjia dhe industria, si dy sektorët me emetimin më të madh në Kosovë. Nën-sektorët që përfshihen në industri dhe për të cilët aplikohet ETS janë industria: hekurit dhe çelikut, metalet tjera, makineritë, çementi, prodhimtaria tjetër dhe ndërtimi.

Skenari po ashtu parasheh që përjashtimet nga ETS për sektorët e ndryshëm si ndërtimi, transporti etj., të fillojnë të largohen gradualisht nga 2030 deri në 2035. Supozimi është se në fund të kësaj periudhe të gjithë sektorët dhe karburantet i nënshtrohen taksës së karbonit me çmimin e bazuar në ETS. Supozimi është bërë në mënyrë që të lejohet hapësirë që përafrimi i Kosovës me standardet e BE-së të jetë i reflektuar në model.

Në lidhje me shpejtësinë me të cilën ulet kosto e prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme të energjisë, mund të zgjidhen nivelet nga e ulët deri në shumë e lartë. Për qëllime të modelimit të skenarit 3 është supozuar se ulja e çmimit të prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme të jetë mesatare. Kjo nënkupton se çmimi i prodhimit të energjisë nga burimet e ripërtëritshme në këtë skenar do të ulet me shpejtësinë e njëjtë si në skenarin 1 dhe atë bazë, kurse më ngadalë se skenari 2.

VII. Rezultatet e Analizës

Rezultatet e Modelimit

Rezultatet e modelimit do të ndahen në disa kategori të rezultateve varësisht nga kategorizimi të indikatorëve që bëhet në CPAT.

Fillimisht do të paraqiten rezultatet e skenarëve të ndryshëm në nivelin e emetimeve të gazrave serrë dhe në indikatorët e energjisë elektrike. Pastaj do të paraqiten rezultatet e skenarëve të ndryshëm në indikatorët fiskal dhe makroekonomik, në nivelin e çmimeve dhe në efektet shpërndarëse të skenarëve të ndryshëm.

Rezultatet në nivelin e emetimeve të gazrave serrë dhe në indikatorët e energjisë elektrike

Figura 2: Emetimet Totale të CO2 nga Sektori i Energjisë

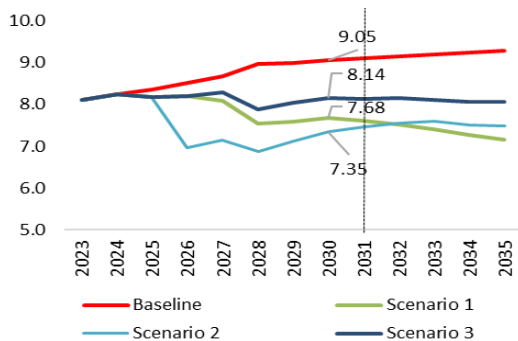
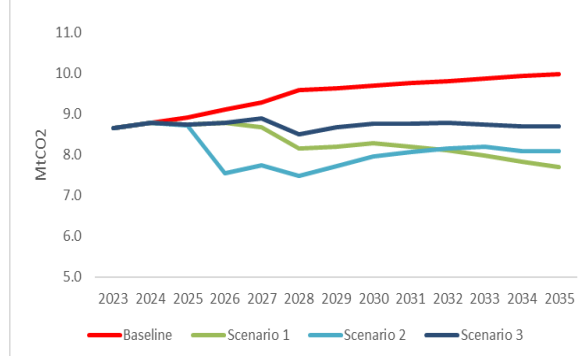

Figura 1: Emetimet Totale të CO2

Sipas skenarit bazik (Baseline Scenario) mund të shohim se pa caktimin e çmimit të karbonit dhe nëse indikatorët tjerë të inkuadrimin të burimeve të ripërtëritshme të energjisë në prodhimtarinë e përgjithshme të energjisë mbasin në nivel pesimist, atëherë emetimet kanë një trend të rritjes në periudhë afatgjatë.

Sipas supozimeve të skenarit bazë, në vitin 2030 niveli i emetimeve të CO2 të ndërlidhura me energjinë janë në nivelin 9.05 MtCO2, kurse emetimet totale arrijnë 9.69MtCO2. Në bazë të targeteve të përcaktuara gjatë negociimit të nivelit të emetimit të CO2 me Sekretariatit e Komunitetit të Energjisë (SKE), niveli i negociuar i emetimeve për Kosovën është 8.957MtCO2 në total ekonominë deri në vitin 2030. Andaj, sipas supozimeve të Skenarit bazë, nuk parashihet që targeti i zotuar ndërkombëtar të arrihet. Derisa rritja e emetimeve në Skenarin bazë deri në vitin 2035 parashihet të arrijë deri në 9.29MtCO2 në sektorin e energjisë.

Sipas supozimeve të Skenarit 1 mund të shohim një rënie të qëndrueshme të emetimeve përgjatë viteve. Siç shihet nga grafiku, nga viti 2023 ku emetimet nga energjia janë 8.1MtCO2, në vitin 2030 kjo parashihet të jetë 7.68MtCO2 (që është 1.37MtCO2 më pak se Skenari bazë në vitin 2030). Po ashtu kjo rënie në skenarin 1 vazhdon dhe pritet të arrijë në 7.15MtCO2 në vitin 2035.

Kurse, emetimet totale sipas supozimeve të skenarit 1 parashihet të ulen në 8.29MtCO₂ deri në vitin 2030, e cila është në linjë me targetin e negociuar me SKE.

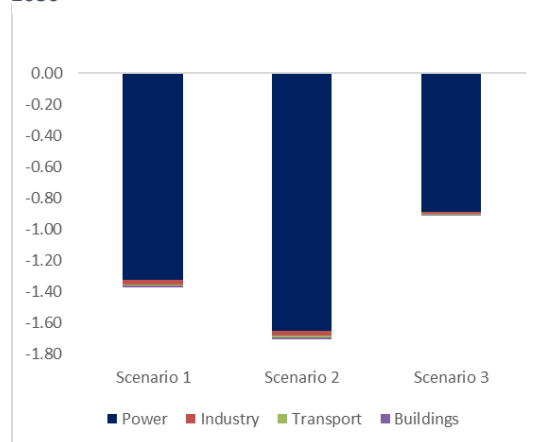
Nën supozimet e Skenarit 2, i cili është skenari më optimist sa i përket zhvillimit të ETS, parashihet një rënie e menjëhershme e emetimeve nga energjia, e cila arrin në 6.97MtCO₂ në 2026 por nga aty vazhdon me rritje graduale ndër vite. Në vitin 2030 niveli i emetimeve nga energjia sipas Skenarit 2 parashihet të jetë 7.35MtCO₂, kurse në 2035 rreth 7.48MtCO₂, e cila është më e lartë në afat të gjatë kohor se sa ajo e skenarit 1.

Kjo ndërlidhet me ndikimin ekonomik që zhvillimi i një ETS në vitin 2025, i cili reflekton 100% të çmimeve të karbonit të Bashkimit Evropian, do të kishte për Kosovën.

Emetimet totale sipas supozimeve të Skenarit 2, do të përcjellin trendin e ngjashëm si të emetimeve nga energjia. Në vitin 2026 sipas këtij skenari ka rënie të emetimeve totale në 7.53MtCO₂, kurse në vitin 2030 kjo arrin 7.95MtCO₂ dhe në vitin 2035 shkon në 8.1MtCO₂.

Skenari 3 është skenari më pesimist, në aspektin e zhvillimit të ETS. Skenari 3 parasheh rritje graduale të emetimeve nga energjia deri në vitin 2030, ku pastaj vazhdon të ulet gradualisht ndër vite. Niveli i emetimeve nga energjia për këtë skenar në vitin 2030 parashihet të jetë, 8.14MtCO₂, e cila është më e ulët se skenari bazë (9.05MtCO₂), por më e lartë se skenari 1 dhe 2. Në vitin 2035 emetimet nga energjia sipas skenarit 3 parashihet të jenë 8.05MtCO₂. Emetimet totale sipas këtij skenari në vitin 2030 parashihet të jenë 8.77MtCO₂, kurse në vitin 2035 kjo parashihet të jetë rreth 8.69MtCO₂. Ky skenar sipas rezultateve të CPAT i arrin targetet e Kosovës kundrejt SKE në vitin 2030.

Figura 3: Rënia e Emetimeve të CO₂ sipas Sektorëve në 2030

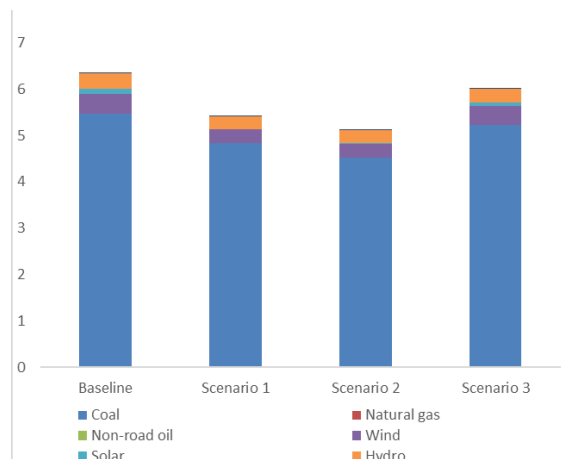

Reduktimet në emetime të CO₂ sipas sektorëve në vitin 2030 janë të paraqitura në Figurën 3. Duke qenë se pjesa më e madhe e ndotjes në Kosovë vjen nga energjia, edhe në grafikun mund të shihet se uljet më të mëdha të paraqitura në MtCO₂ parashihet të vijnë nga sektori i energjisë. Ky është rezultati në të gjithë skenarët e modeluar. Rënia më e madhe deri në 2030, parashihet në skenarin 2, i cili është më optimist. Por në krahasim me skenarët tjerë, në skenarin 2 rënia e ndotjes përcillet me rritje të kërkesës për energji dhe me këtë zvogëlimi i emetimeve nuk është aq i madh sa në skenarin 1.

Industria ka një rol të vogël në uljen e emetimeve dhe kjo është në nivel të ngjashëm në skenarët e modeluar, përderisa roli i transportit dhe ndërtimit është relativisht jo signifkant.

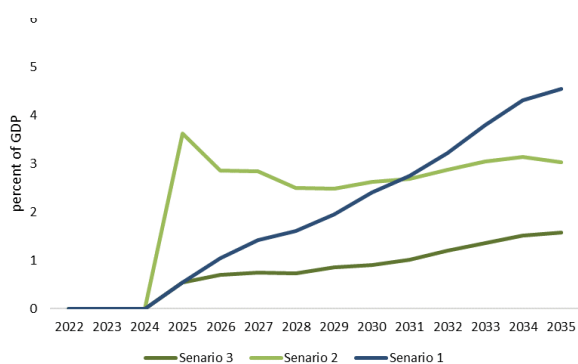
Sipas supozimeve të veglës së CPAT i cili në vete përcakton gjenerimin e energjisë elektrike sipas çmimeve relative të prodhimit, parashihet që burimet e përdorura për prodhimin e energjisë në vitin 2030 të mbesin relativisht të ngjashme pavarësisht nga skenari. Dallimet më të mëdha janë në nivelin e prodhimit të energjisë nga energjia solare, ku në nivelin bazë ka më shumë prodhim nga ky burim, kurse në skenarët e politikave kjo është e papërfillshme. Kjo mund të jetë për shkak të çmimit relativisht të lartë të prodhimit për njësi nga burimet e energjisë solare, duke marrë parasysh se si vit bazë është marrë viti 2019.

Figura 4: Gjenerimi i Energjisë Elektrike sipas Karburantit

Indikatorët fiskal dhe makroekonomik

Figura 5: Të Hyrat Fiskale Shtesë si % e BPV-së

Në Figurën 5 janë paraqitur të ardhurat fiskale shtesë sipas skenarëve. Nën supozimet e Skenarit 1 të hyrat shtesë parashihen të rriten gradualisht duke arritur në vitin 2030 në 2.4% e Bruto Produktit Vendor (BPV), kurse në 2035 parashihet që të hyrat fiskale shtesë nga implementimi i politikës së propozuar me këtë skenar të arrijë në 4.5% e Bruto Produktit Vjetor.

Sipas supozimeve në Skenarin 2 parashihet një rritje e menjëhershme e të hyrave fiskale shtesë në vitin e parë të implementimit të politikës për afërsisht 3.6% e Bruto Produktit Vendor. Pas këtij viti, të hyrat shtesë kanë një trend të relativisht të sheshtë në mesatare prej 2.65% deri në vitin 2030, dhe pas këtij viti vërehet një trend i lehtë rritës.

Sipas supozimeve në Skenarin 3 parashihet një rritje më të ngadaltë të të hyrave fiskale shtesë, duke arritur nivelin 0.9% e BPV, kurse në vitin 2035 sipas këtij skenari parashihen të jenë 1.6% e BPV të hyra shtesë nga implementimi i politikave të propozuara nën këtë skenar.

Kur analizohet përbërja e të hyrave shtesë për vitin 2030, shihet që pjesa më e madhe e të hyrave shtesë vije nga qymyri. Kjo vlenë për të tre skenarët e analizuara. Vlenë të theksohet që rezultatet e skenarit 2 përveç që parashikojnë të hyra shtesë më të larta nga qymyri, parashihet edhe të hyra nga vaji jo rrugor, edhe pse kjo në raport me të hyrat totale shtesë paraqet një përqindje të papërfillshme.

Kur analizohet përbërja e të hyrave shtesë për vitin 2030, shihet që pjesa më e madhe e të hyrave shtesë vije nga qymyri. Kjo vlenë për të tre skenarët e analizuara. Vlenë të theksohet që rezultatet e skenarit 2 përveç që parashikojnë të hyra shtesë më të larta nga qymyri, parashihet edhe të hyra nga vaji jo rrugor, edhe pse kjo në raport me të hyrat totale shtesë paraqet një përqindje të papërfillshme.

Figura 7: Dekompozimi i Rritjes së BPV-së në 2030

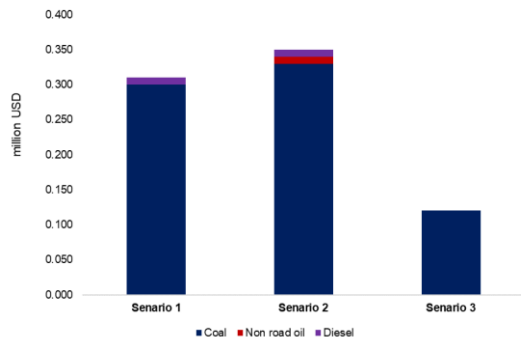

Figura 6: Shpërndarja e të Hyrave Totale në 2030, në USD

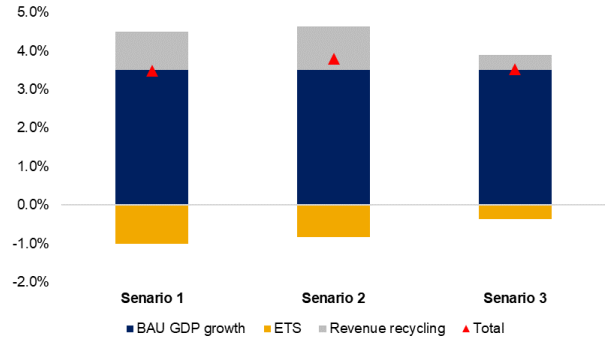

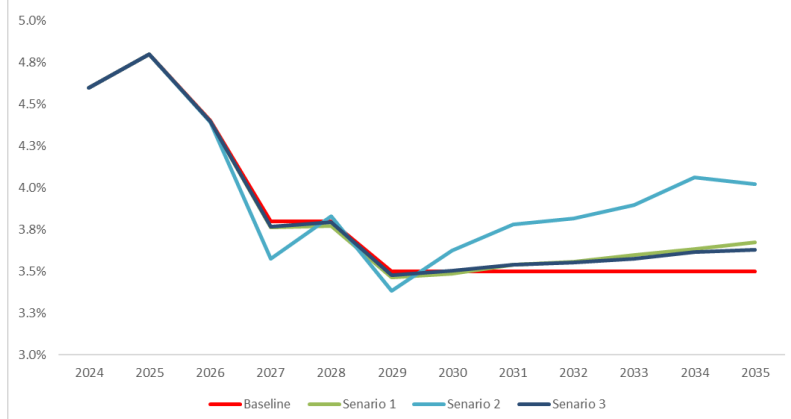
Figura 6 paraqet rritjen e Bruto Produktit Vendor (BPV) sipas burimeve. Kategoria "BAU" (Business as Usual) paraqet rritjen e BPV në rast të mos implementimit të asnjërës nga politikat. Kategoria ETS paraqet ndikimin e politikave të supozuara për secilin skenar në rritjen e BPV, kurse pjesa Revenue Recycling nënkupton përdorimin e të hyrave që mbledh qeveria nga ETS dhe ndikimin e tyre në rritjen ekonomike duke u bazuar në supozimet e paraqitura për secilin skenar. Nën supozimet e skenarit 1, në vitin 2030 politika e ETS do të kontribuoj negativisht në rritje ekonomike afërsisht 1.0%, mirëpo ky ndikim negativ do të kundërveprohet nga ndikimi pozitiv i reciklimit të të hyrave, duke rezultuar në nivel pothuajse të njëjtë të rritjes ekonomike sikur në rastin e mosveprimit, afërsisht 3.5%.

Skenari 2 parasheh një kontribut negativ të ETS për 0.8%, kurse një kontribut pozitiv të reciklimit të të hyrave prej 1.1%, duke rezultuar në rritje vjetore të BPV prej 3.8%.

Nën supozimet e skenarit 3, ndikimi negativ i ETS është më i vogël, afërsisht 0.36%, kurse ndikimi pozitiv i reciklimit të të hyrave është 0.4%, duke rezultuar në rritje pothuajse të njëjtë sikur në rast të mos implementimit të politikave.

Në Figurën 9 paraqitet parashikimi i rritjes ekonomike sipas skenarëve. Vlenë të theksohet që parashikimet për rritjen e BPV në skenarin bazë për periudhën 2024-2026 janë marrë nga parashikimet zyrtare të Ministrisë së Financave, Punës dhe Transfereve, për periudhën 2027-2028 janë marrë nga parashikimet e Fondit Monetar Ndërkombëtar (IMF WEO), kurse për periudhën e mbetur janë rezultat i modelit CPAT. Skenari bazë parasheh një rritje mesatare vjetore rreth 4.1% për periudhën 2024-2030, duke u stabilizuar në 3.5% për periudhën pas 2028. Nën supozimet e skenarit 1, rezultati për rritjen ekonomike nuk ndryshon nga skenari bazë deri në vitin 2031, kurse pas këtij viti rritja parashihet më e lartë në krahasim me skenarin

Figura 8: Rritja e BPV-së

bazë duke arritur në 3.7% në vitin 2035. Sipas supozimeve në skenarin 2 rritja ekonomike ka

luhatje deri në vitin 2029, duke qëndruar nën nivelin e rritjes sipas skenarit bazë, kurse pas vitit 2029, sic mund të shihet në grafik rritja ekonomike ka trend pozitiv më të lartë se skenari bazë duke arritur në nivelin 4% në vitin 2035. Rritja ekonomike sipas skenarit 3 parashihet të jetë e ngjashme me skenarin bazë deri në vitin 2031, dhe më pas vërehet një trend më i lartë në krahasim me skenarin bazë.

Indikatorët e ndikimit shpërndarës

Indikatorët e ndikimit shpërndarës paraqesin ndikimin që politikat e ndërmarra në skenarët e supozuar të politikave e kanë në shtresat e ndryshme të popullsisë. Kjo është e ndarë në decile (dhjetë-përqindësh), ku decile 1 është 10% më i varfër i popullsisë, deri tek decile 10, që është 10% më i pasur i popullsisë.

Figura 10: Ndikimi Shpërndarës, Skenari 1

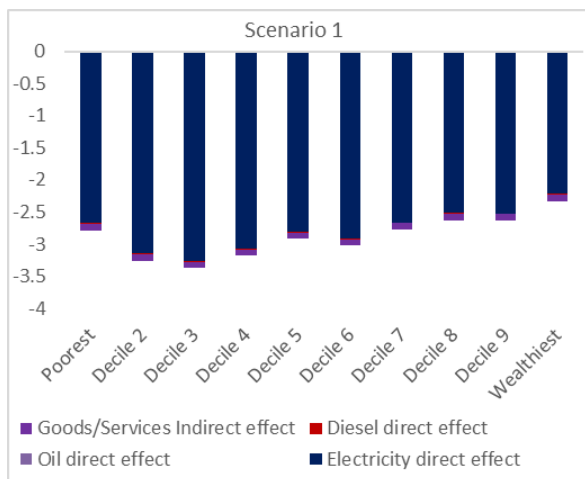
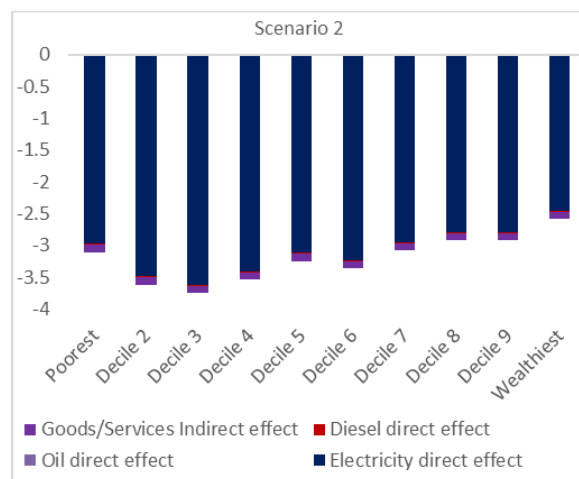

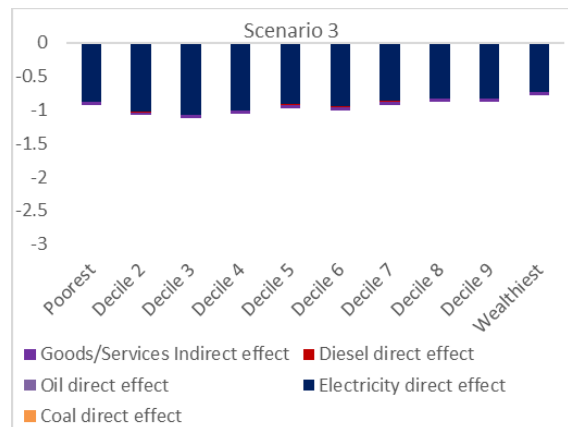
Figura 9: Ndikimi Shpërndarës, Skenari 2

Ndikimi i politikave të supozuara në skenarët, parashihet të jetë më i madh tek shtresat që gjenden në 4 decilet me të hyra më të ulta.

Po ashtu, siç mund të shihet në grafike, pjesa më e madhe e ndikimit vjen nga ndikimi i drejtpërdrejt i çmimeve të energjisë elektrike, duke

Figura 11: Ndikimi Shpërndarës, Skenari 3

qenë se energjia elektrike është pjesë më e madhe e shportës së tyre të konsumit. Nëse shohim dallimet në mes të skenarëve të ndryshëm, e shohim se skenari 2 ka ndikimin më të madh negativ në popullsinë e vendit. Ndikimi i skenarit 2 është më i madh në të gjitha nivelet e të ardhurave të popullsisë në krahasim me skenarin 1 dhe 3. Kjo për shkak të ndikimit të menjëhershëm të ETS në çmimin e energjisë elektrike dhe shpërndarjes së këtij ndikimi tek qytetarët. Kurse sektori 3, që parasheh ETS më

Figura 13: Shpërndarja mes Popullsisë, Skenari 1

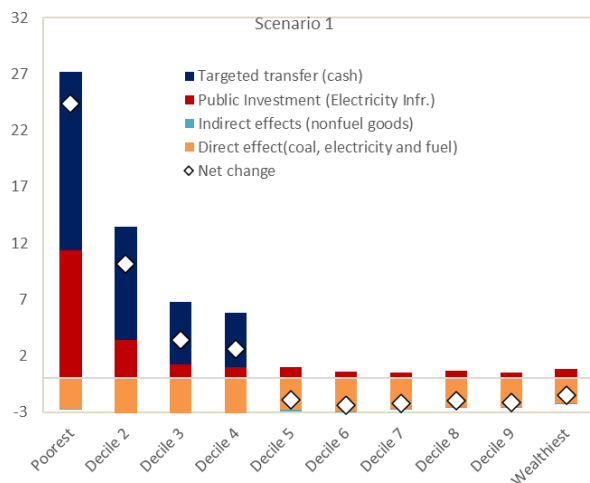
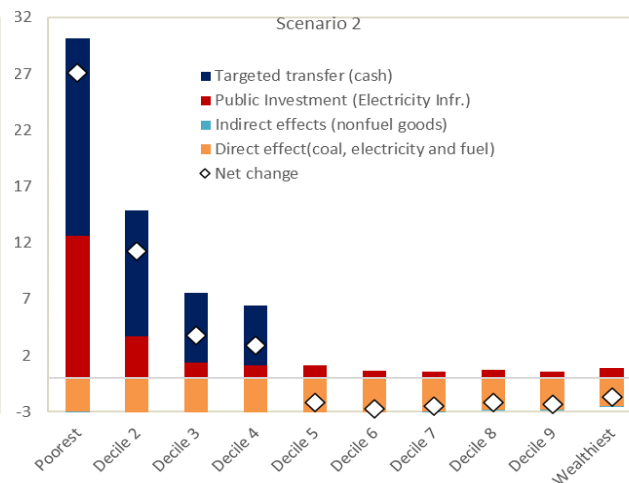

Figura 12: Shpërndarja mes Popullsisë, Skenari 2

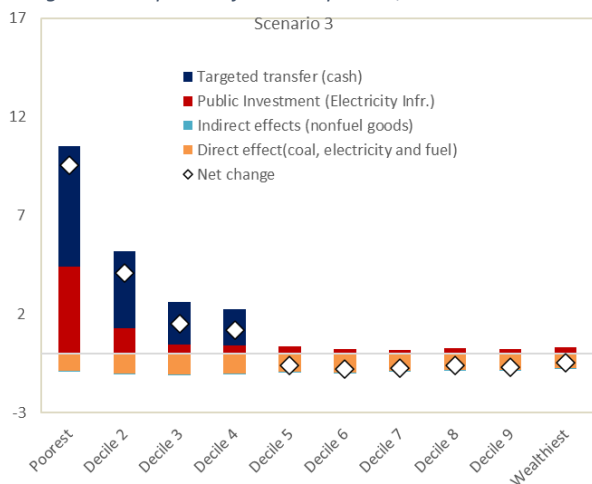
gradual, ku deri në vitin 2050 parashihet të arrihet niveli i çmimit të karbonit ekuivalent me Bashkimin Evropian, ndikimi në popullsi është më i vogël.

Në Figurat 12-14 mund të shohim se si pritet të shpërndahen të hyrat e mbledhura nga ETS për shtresat e ndryshme të popullsisë. Sipas supozimeve që i kemi dhënë për rishpërndarjen e të ardhurave, shihet se ndikimi më i madh pritet të jetë nga transferet e targetuara tek shtresat më të varfëra. Këto familje po ashtu përfitojnë më shumë nga investimet publike në relacion me familjet më të pasura.

Duke parë ndikimin negativ të drejtpërdrejt të ETS në të hyrat e qytetarëve, vërejmë se diferenca në përfitime pritet të jetë pozitive për familjet e varfëra, që janë brenda 4 decileve të para. Kurse, sa i përket familjeve që gjenden brenda decileve 5-10, që në vete përfshijnë popullsinë që janë brenda 60%shit më të pasur të familjeve në vend, ndikimi i politikave në të hyra është negativ.

Ndikimi është më i madh në skenarin 2, duke qenë se të hyrat mblidhen më herët nga Qeveria dhe rishpërndarja e tyre bëhet më herët. Sidoqoftë, edhe humbjet në të hyra të familjeve që vijnë nga ETS janë më të mëdha në këtë skenar.

Figura 14: Shpërndarja mes Popullsisë, Skenari 3

Skenari 3 ka ndikimin më të ultë në të hyrat e familjeve në përgjithësi, duke qenë se ndikimi shtrihet në një periudhë më të gjatë kohore, ku deri në vitin 2030 ETS mbulon rreth 50% të çmimeve të karbonit të ETS të Bashkimit Evropian.

Indikatorët e analizimit të ndryshimit të çmimeve

Bazuar në supozimet e përcaktuara në skenarët, në vitin 2030 pritet që çmimi i energjisë elektrike nga viti bazë 2023, në skenarin 2 pothuajse të dyfishohet për konsumatorët shtëpiak, vetëm si pasojë e çmimit të karbonit të përcaktuar nga ETS. Këto çmime nuk marrin parasysh investimet në infrastrukturën e shpërndarjes dhe transmisionit.

Tabela 5: Çmimet e Energjisë sipas Skenarëve, në 2030

Fuel	Unit	2023	Baseline	Senario 1	Senario 2	Senario 3
Electricity, industry	\$/kWh	0.10	0.10	0.16	0.17	0.12
Electricity, residential	\$/kWh	0.09	0.10	0.15	0.16	0.11
Coal, industry	\$/GJ	6.79	5.5	11.0	11.9	7.6
Coal, residential	\$/GJ	9.48	8.1	9.5	9.7	8.6
Coal, power sector	\$/GJ	5.36	4.2	9.2	10.0	6.1

Për shkak se në skenarin 3 është paraparë që deri në 2030 çmimi i karbonit të përcaktuar nga ETS të jetë deri 50% e çmimit total të ETS në BE, rritja e çmimit të energjisë elektrike si pasojë e taksës së karbonit është rreth 22% më e lartë se skenari bazë.

Për shkak të arritjes së nivelit të njëjtë të çmimit të karbonit, të përcaktuar në ETS në mes skenarit 1 dhe 2, pas vitit 2030 çmimet në mes këtyre dy skenarëve nivelizohen dhe të mbesin të njëjta gjatë viteve të ardhshme.

VIII. Rekomandimet dhe Konkluzionet

Si përfundim, zbatimi i një mekanizmi të çmimit të karbonit, veçanërisht i taksës graduale të karbonit, pritet të ndikojë ndjeshëm në sektorin energjetik të Kosovës. Siç theksohet në raport, kalimi nga një situatë energjetike shumë e varur nga qymyri në një të ardhme të qëndrueshme dhe të dekarbonizuar është një proces kompleks që kërkon shqyrtim të kujdesshëm dhe planifikim strategjik.

Mekanizmi i Rregullimit të Kufijve të Karbonit (CBAM) i Bashkimit Evropian paraqet sfida dhe mundësi për sektorin energjetik të Kosovës. Ndërsa ndikimi i menjëhershëm mund të jetë relativisht modest për shkak të eksporteve të kufizuara në BE, natyra në zhvillim e CBAM dhe rritja graduale e detyrimeve të çmimit të karbonit kërkojnë masa proaktive.

Zbatimi i çmimit të karbonit, veçanërisht në kontekstin e CBAM të BE-së, kërkon një qasje të shumëanshme. Kosova është në fazën ku vendimet strategjike dhe masat proaktive mund të hapin rrugën për një të ardhme energjetike të qëndrueshme dhe elastike. Duke analizuar ndikimet specifike të sektorit, duke zbatuar masa për reduktimin e emetimeve dhe duke nxitur bashkëpunimin rajonal, Kosova mund të lundrojë në sfidat e paraqitura nga çmimi i karbonit dhe të përfitojë nga mundësitë që ai paraqet për një peizazh më të gjelbër dhe më të qëndrueshëm të energjisë. Bashkëpunimi i vazhdueshëm me palët kryesore të interesit, monitorimi rigoroz dhe hartimi i politikave adaptive do të jenë thelbësore në drejtimin e Kosovës drejt një ekonomie me karbon të ulët në përputhje me objektivat e Marrëveshjes së Gjelbër të BE-së.

Ndikimet kryesore të çmimit të karbonit në sektorin e energjisë në Kosovë:

- Dinamika ekonomike: Dinamika e kostos së burimeve të energjisë me intensitet karboni, veçanërisht qymyrit të linjitit, do të ndikohet nga rritja e çmimeve të karbonit. Ndërsa çmimi i karbonit rritet, qëndrueshmëria ekonomike e qymyrit mund të zvogëlohet, duke kërkuar një përgjigje strategjike.
- Konsideratat e eksportit: Edhe pse eksportet aktuale në BE janë minimale, CBAM mund të ketë pasoja në ekonominë e Kosovës. Kuptimi i ndikimeve të mundshme në eksporte dhe hartimi i strategjive për të zbutur pasojat negative është thelbësore.
- Tranzicioni i Energjisë dhe Investimet e Rinovueshme: Çmimi i karbonit mund të veprojë si një katalizator për tranzicionin e energjisë. Ai paraqet një mundësi për të nxitur investimet në BRE, duke shpejtuar lëvizjen drejt një sektori energjie me karbon të ulët.
- Integrimi i tregut rajonal: Integrimi në një treg rajonal të energjisë (nëse Serbia është disi konstruktive), siç parashikohet nga EnC, ofron përfitime të tilla si përmirësimi i sigurisë së energjisë, lehtësimi i investimeve, rritja e mundësive dhe zhvillimi i një tregu të fuqishëm vendas të energjisë.

Masat për të adresuar ndikimin:

- Analiza sektoriale: Te behet një analizë të plotë për të identifikuar sektorët dhe kompanitë më të prekura nga BE CBAM.
- Masat për reduktimin e emetimeve: Bashkëpunimi me kompanitë e prekura për të identifikuar dhe zbatuar masat për reduktimin e emetimeve
- Çmimi vendor i karbonit: Zbatimi i një mekanizmi vendas të çmimit të karbonit në sektorët e prekur. Rritja graduale e taksës së karbonit sipas SERK 2022-2031.
- Bashkëpunimi Rajonal: Nxitja e bashkëpunimit rajonal dhe integrimi i tregut,
- Masat Ekonomike Gjithëpërfshirëse: Zbatimi i masave për të mbështetur komunitetin e biznesit,
- Masat sociale: Zbatimi i masave për të mbështetur kategorinë e te varfërve Energjetik dhe konsumatorëve ne nevojë
- Investimi në infrastrukturën energjetike: Lehtësimi i investimeve në infrastrukturën energjetike për të adresuar sfidat e furnizimit me energji elektrike.